

# Karşıtlıktan Ortaklığa: Önyargıyı Azaltmanın Bir Yolu Olarak Yeniden Sınıflandırma

Deniz Eniç<sup>1</sup>

Eniç, D. (2019). Karşıtlıktan ortaklığa: Önyargıyı azaltma yolu olarak yeniden sınıflandırma. *Nesne*, 7(14), 102-126. DOI: 10.7816/nesne-07-14-07

## Anahtar kelimeler

Yeniden sınıflandırma, ortak üst kimlik, ikili kimlik, önyargı

## Keywords

Recategorization, common ingroup identity, dual identity, prejudice

## Öz

Gruplar arasındaki önyargıları azaltmak, sosyal psikologların uzun yıllardır uğraştığı başlıca konulardan biridir. Bu derleme makalesinin temel amacı, yeniden sınıflandırma sürecinin dış gruba yönelik olumsuz tutumları iyileştirmedeki etkinliğini inceleyen çalışmalarını bir araya getirerek ilgili yazına Türkçe kaynak sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda ele alınan mevcut derleme makalesi, dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, gruplar arası olumsuz tutumları azaltmada bireysel kimliklere odaklanma yaklaşımının varsayımları ve bu yaklaşımla ilgili araştırma bulguları sunulmuştur. İkinci bölümde, üyelerin gruplara ilişkin zihinsel temsilini iki gruptan (biz ve onlar) bir gruba (biz) dönüştürme gerekliliğini vurgulayan ortak üst grup kimliği temsili ile ilgili araştırmalar incelenmiştir. Sonraki bölüm, ortak üst grup kimliğine alternatif olarak geliştirilen ikili kimlik temsili ile ilgili kuramsal bilgi ve araştırma bulgularını kapsamaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise kimlik temsillerinin etkinliği ve grubun konumu arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırmalar sunulmuştur.

## From Opposition to Contrast: Recategorization as a Way of Prejudice Reduction Abstract

Reducing the prejudices among the groups is one of the primary issues that social psychologists have been dealing with for many years. The main purpose of this review article is contribute to the Turkish literature by examining the effectiveness of the recategorization process in improving the negative attitudes towards the outgroups. To this end, the present review article consists of four parts. The first part includes the hypotheses of focusing on personal identities in reducing negative attitudes towards outgroups and the research findings about this approach. In the second part, studies related with the common ingroup identity representation which emphasizes the necessity of transforming the mental representation of the group members from the two groups (us and them) to a group (we) were examined. Next part contains theoretical information and research findings related with dual identity representation, which developed as an alternative to common group identity. In the fourth and the last part, studies related with the relationship between effectiveness of identity representation and group status were presented.

## Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 23 Ekim 2018

Düzeltilme tarihi: 17 Nisan 2019

Kabul tarihi: 15 Mayıs 2019

DOI: 10.7816/nesne-07-14-07

<sup>1</sup> Araş. Gör., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, denic(at)atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5737-9520

İnsan, doğumundan ölümüne kadar diğerleri ile etkileşim içinde olan toplumsal bir varlıktır. Bir araya gelen insan topluluklarının oluşturduğu yapıya *grup* adı verilir. Farklı grupların, toplumsal düzen içerisinde bir arada yaşamasının kaçınılmaz sonuçlarından birisi ise *gruplar arası yanlılık* (intergroup bias) denilen olgudur. Olumlu benlik değeri kazanmak isteyen birey, bir taraftan kendi grubunu kayırıp diğer taraftan dış grubu azımsayarak gruplar arası yanlılık örnekleri sergiler (Tajfel ve Turner, 1979). Bu olgunun birbiri ile bağlantılı üç bileşeni vardır: Biliş (kalıpyargı), tutum (önyargı) ve davranış (ayrımcılık) (Hewstone, Rubin ve Willis, 2002). *Önyargılar*, gruplar arası yanlılığın tutum bileşeni olarak ifade edilir ve bir grubun tümüne, ya da belirli bir gruba üyeliği nedeniyle bir bireye yöneltilen hatalı ve olumsuz inançlar olarak tanımlanır (Allport, 1954). Önyargı günlük yaşama o kadar nüfuz etmiş bir olgudur ki, toplum içinde yaşayan her birey gerek faili gerekse hedefi konumunda günlük yaşamında çok sayıda önyargı deneyimi ile karşılaşır.

Bir tutum olarak tanımlanan önyargılar, sonuçları korkunç boyutlara varan olumsuzlukların zeminini oluşturur. Bu olumsuz tutumların yol açtığı problemlerden en ciddiileri, gruplar arasında ayrımcılık, çatışma ve hatta şiddetin ortaya çıkmasıdır. Toplumsal düzeyde meşrulaştırılmış, sistematik önyargıların sonucu soykırımı bile bulabilir (Hogg ve Vaughan, 2014). Dolayısıyla, önyargının sebeplerini ve sonuçlarını anlamak, onların önüne geçmek-ya da en azından şiddetini hafifletmek- sosyal psikologların uzun yıllardır kendilerine görev edindiği konuların başında gelir.

Önyargının doğası üzerine yürütürülen çalışmaların ilk döneminde önyargı, kişilik özelliklerinin (Örn. Otoriteriyen kişilik; Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, ve Sanford, 1950) ya da bilişsel yönelimlerin (Örn. Dogmatizm; Rokeach, 1954) bir sonucu şeklinde değerlendirilmiş ve patolojik bir durum olarak görülmüştür. Kişilik özelliği ile ilişkilendirildiği çalışmaların ardından, sonraki dönemde bazı araştırmacılar önyargının grup düzeyindeki süreçlerle ilişkili bir kavram olduğunu ileri sürerek gruplar arasındaki ilişkilere yönelmiştir (Örn. Sherif, Harvey, White, Hood ve Sherif, 1961; Tajfel ve Turner, 1979). Örneğin, gruplar arası ilişkilerin dinamiğini irdeleyen Gerçekçi Grup Çatışması Kuramında, çatışma ve önyargının temel nedeninin kıt kaynaklar üzerindeki rekabet olduğu ileri sürülmüştür. Bu teorik görüşü destekleyen en önemli bulgu yaz kampı bağlamında bir araya getirilen çocukların, bir dizi deney süresince iki gruba ayrıldığı *Hırsızlar Mağarası* deneyinden gelmiştir. Araştırma sonucunda, rekabetin söz konusu olduğu durumlarda gruplar arasında önyargı, ayrımcılık ve düşmanlık örnekleri gözlenmiş; fakat işbirliği gerektiren koşullarda daha uyumlu ilişkiler ortaya çıkmıştır (Sherif ve ark., 1961).

Çatışma odaklı çalışmaların ardından, gruplar arası ilişkilerin olumsuz gitmesinin bir rekabet algısına bağlı olmadığı; iki grup arasında çıkar çatışması bulunmayan bağlamlarda da gruplar arası yanlılık gözlemlenebileceği görüşü ileri sürülmüştür. *En küçük grup paradigması* (minimal group paradigm) kullanılarak yürütülen çalışmalardan elde edilen bulgular, gruplar arası yanlılığın kaynaklar üzerinde rekabet bulunmadığı durumlarda da ortaya çıktığını göstermiştir. Katılımcılar, geçmiş ilişkilerin söz konusu olmadığı ve araştırma sonrasında ortadan kalkacak bu grupların kullanıldığı çalışmalarda dahi kendi gruplarını kayıran şekilde davranmıştır (Billig ve Tajfel, 1973; Tajfel, Billig, Bundy ve Flament, 1971). Bu sonuçların ardından, insanları iki gruba ayırmanın iç grup tarafgirliğinin ortaya çıkmasında yeterli olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır.

En küçük grup paradigmasından elde edilen bulgulardan hareketle geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramına (SKK) göre, dış grubun var olması gruplar arasında yanlılığın gözlemlenmesi için yeterlidir ve önyargının temelini oluşturan mekanizma *sosyal sınıflandırmadır* (Tajfel ve Turner, 1979). Sosyal sınıflandırma kavramı, kişilerin birtakım özelliklerden hareket ederek kendilerini ve diğerlerini belirli kategorilere yerleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu sürecin, kişinin son derece karmaşık olan sosyal dünya ile baş edebilmesinde yaşamkalımsal bir fonksiyonu söz konusudur. Bir yandan oldukça işlevsel olan bu bilişsel süreç, öte yandan dış gruba yönelik önyargılı tutum ve ayrımcı davranışların artması gibi olumsuz çıktılara neden olmaktadır (Macrae ve Bodenhausen, 2000). SKK'nın ardından önyargının kaynağına ilişkin görüşlerin başlangıçtakine göre oldukça değiştiği; önyargının artık patolojik bir kişilik örüntüsünün sonucu değil aksine normal bilişsel süreçlerin sonucu olarak değerlendirildiği ifade edilebilir.

Kaynağı ve doğası üzerine farklı görüşlerin ileri sürüldüğü önyargılar, önüne geçilmediği takdirde birey, grup ve toplum düzeyinde ciddi bedellere mal olur. Gruplar arasındaki gerginlik ve çatışma deneyimlerinin herkes tarafından kolayca gözlenir hale geldiği bugünlerde, ilişkileri yumuşatmak adına çeşitli reçeteler sunan yaklaşımların derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. İlgili alanyazına bakıldığında, önyargının doğasını anlamaya çalışan yaklaşım çeşitliliğinin aksine, bu olumsuz tutumların azaltılmasına yönelik etkili açıklamalar sunan modellerin sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. SKK ile birlikte sosyal sınıflandırma süreci, önyargının altındaki temel psikolojik mekanizmalardan biri olarak değerlendirildiğinden gruplar arasındaki ilişkileri iyileştirmeyi hedefleyen bilişsel yaklaşımların bu süreç üzerine odaklanması şartıca değildir. Bu yaklaşımların ilk örneklerinden birini sunan Miller ve Brewer (1984), geliştirdikleri yaklaşımda (decategorization) yanlılığın başat nedenini sosyal sınıflandırma süreci olarak ele almış ve gruplar arası ilişkilerin yumuşatılmasının sosyal kategori belirginliğinin azaltılmasından geçtiğini ifade etmiştir. Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio (1989) ise merkeze yine aynı süreci alarak gruplar arası sınırların yeniden çizilmesi gerektiğini ifade ettikleri *yeniden sınıflandırma* (recategorization) yaklaşımını geliştirmiştir. Bu derleme makalesinin temel amacı, yeniden sınıflandırma yaklaşımının dış gruba yönelik tutumları iyileştirme ve önyargıları azaltmada ne denli etkili bir yöntem olduğunu irdelemektir. Sosyal psikoloji yazınında oldukça önemli bir yer bulmasına karşın, önyargıyı azaltmada yeniden sınıflandırma yaklaşımına ilişkin Türkçe kaynak eksikliği göze çarpmaktadır. Yeniden sınıflandırma yaklaşımını temel alan araştırmaların bir araya getirildiği bu derleme makalesinin, alanyazındaki Türkçe kaynak eksikliğinin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Makale kapsamında öncelikle, yeniden sınıflandırma ile yakından ilişkili olması nedeniyle Miller ve Brewer (1984) tarafından geliştirilen yaklaşımdan bahsedilecektir. Sonrasında, Ortak Üst Grup Kimliği Modelinde sözü edilen ve iki farklı yeniden sınıflandırma süreci ile ilişkili olan, *ortak üst grup kimliği* ve *ikili kimlik* temsilleri üzerinde durulacaktır. Son olarak, kimlik temsilleri ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkide rol oynayan faktörlerden bahsedilecektir.

### **a) Önyargıyı Azaltmak Adına Bireysel Kimliklere Odaklanmak**

Miller ve Brewer (1984) tarafından geliştirilen yaklaşıma göre, gruplar arası çatışmaların azaltılması için kişiler arasında etkileşimler, sosyal kategorilerin belirginliğini azaltacak şekilde yapılandırılmalı ve kişinin, diğerlerini bireysel kimlikleri üzerinden algılamasını sağlayacağı koşullar geliştirilmelidir. Belirgin iç-dış grup sınıflandırmasının sonuçlarından biri, *dış grup homojenliği* olarak kavramsallaştırılan; dış grup üyeleri arasındaki bireysel farklılıkların göz ardı edilerek tümünün birbirine benzer algılanması şeklinde tanımlanan durumdur (Simon ve ark. 1990). Grup kategorileri arasındaki sınırları silikleştirmek ve sosyal ilişkilerde bireysel özelliklere odaklanmak, bireylerin kategori içi farklılıkları görmelerini sağlayacaktır

(Miller ve Brewer, 1984). Dış grupta mevcut olan bu çeşitliliğin farkındalığı ile kişi, söz konusu grubu homojen bir yapı olarak algılamak yerine üyelerin sahip olduğu ayırt edici bireysel özelliklerin farkına varacaktır (Miller, 2002). Kısacası, kişi karşısındakini ait olduğu sosyal grubun bir üyesi olarak değil, bir birey olarak algılayacak dolayısıyla grup temeline dayalı olumsuz tutumları azalacaktır.

Modelin, bireysel düzeyde gerçekleşen etkileşimlerin gruplar arasındaki tutumları iyileştirdiği yönündeki temel hipotezi çeşitli araştırma bulgularınca desteklenmiştir. Örneğin, Ensari, Christian, Kuriyama ve Miller (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre kategori belirginliğinin azaltılması, bireylerin kendi benlikleri ile dış grup üyeleri arasındaki benzerlikleri keşfetmesine ve dış grupla ilgili olumsuz anıları daha az hatırlamasına neden olmuştur. Bettencourt, Brewer, Croak ve Miller (1992, aktaran Gaertner ve ark., 2000) ise gruplar arasında bireysel paylaşım odaklanan etkileşimlerin, hem temas edilen hem de temas edilmeyen dış grup üyelerine karşı daha olumlu tutumlar geliştirilmesine katkı sağladığını göstermiştir. Modelin varsayımlarını destekleyen bir başka bulgu Gaertner ve arkadaşlarının (1989) deneysel yöntemi kullandıkları çalışmasından gelmiştir. Bu araştırmanın sonucunda, grup kimliklerinin belirgin olduğu koşul ile kıyaslandığında, bireysel kimliklerin ön plana çıkarıldığı grupta bulunan katılımcıların gruplar arası yanlılık düzeyinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca, bireysel kimliklere odaklanmanın yanlılığı, *önceden iç grup üyesi olarak değerlendirilenlerin çekicilik düzeyini azaltma* yoluyla azalttığı görülmüştür.

Kategorilerin ortadan kaldırılmasının bir yolu çoklu grup üyeliklerinin belirginliğini arttırmaktır (Crisp, Hewstone ve Rubin, 2001). Bireyler çoklu grup üyeliklerini düşündüğünde, hayli karmaşık bir duruma gelen sınıflandırma süreci işlevini yitirecek ve bireyselliğe dayalı işleme daha faydalı olacaktır (Hall ve Crisp, 2005). Crisp ve arkadaşları (2001), göz önünde bulundurulmuş sınıflandırma boyutlarının sayısı arttıkça, kişilerin sosyal kategorileri ipucu olarak kullanmakta zorlanacaklarını; giderek bireysel kimlikle bağlantılı bilgilere odaklanacaklarını ve dolayısıyla gruplar arası yanlılık düzeylerinin azalacağını ileri sürmüştür. Yaptıkları araştırmadan elde edilen bulgular, beklentiler ile tutarlı şekilde, çoklu grup üyeliklerinin belirgin olduğu koşulda yer alan katılımcıların karşı tarafı belirli grubun üyesi olarak değil, bir birey olarak gördüklerini ve gruplar arasındaki ilişkileri ikili bir boyut üzerinden değerlendirmediklerini göstermiştir. Ayrıca, çoklu grup kimliği koşulundaki katılımcılar basit sınıflandırma koşulundakilere göre daha düşük düzeyde gruplar arası yanlılık sergilemiştir.

Bu konuda yürütülen bir başka çalışma Hall ve Crisp (2005) tarafından yapılmıştır. Araştırmanın başında katılımcılara insanları gruplandırma kullanılan ikili boyutlar sunulmuş ve ardından kişilerden bu sınıflandırma boyutları ile ilişkili olmayan alternatif sınıflandırma yollarını düşünmeleri istenmiştir. Bulgular, modelin varsayımlarını destekler niteliktedir: Çoklu kategorilerin farkındalığı, kategorik ayırım belirginliğini azaltarak katılımcıların gruplar arasında yanlılık düzeyini düşürmüştür.

Özetlemek gerekirse, araştırma sonuçları modelin varsayımlarını destekler niteliktedir: Bireysel kimliklere dayalı etkileşimler, iç grubun çekiciliğini azaltma yoluyla gruplar arası yanlılığın zayıflamasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, çoklu grup kimlikleri belirginleştikçe kategori temelli ayırımın işlevi azalmakta ve bireyselliğe dayalı işlemin önemi artmaktadır. Bireysel işleme ise- modelde iddia edildiği gibi- gruplar arası yanlılığın zayıflamasını sağlamaktadır.

### **Sosyal Sınıflandırmanın Önüne Geçmek Mümkün Müdür?**

Miller ve Brewer'in (1984) modeli farklı araştırma bulgularınca desteklenmiş olmasına rağmen yoğun eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu yaklaşıma getirilen eleştirilerin en önemlisi gruplar arası sınırları ortadan kaldırmanın günlük yaşamda uygulanabilir olmadığıdır (Park ve Judd, 2005). Aslında, modelin gruplar arasındaki sınırlarının azaltılması gerekliliğine yaptığı vurgunun teorik dayanakları vardır: Öncelikle sınıflandırma süreci önyargının en önemli nedenlerinden biri olarak görülmekte (Haslam ve Dovidio, 2010) ve sosyal biliş çalışmalarında sınıflandırma sürecinin gruplar arası ilişkilere olumsuz etkilerine odaklanılmaktadır (Park ve Judd, 2005). Fakat insan zihninin kategoriler temelinde işleme yaptığı düşünüldüğünde, bu yaklaşımın günlük yaşamda uygulanabilir bir çözüm yolu sunmadığı kolaylıkla ifade edilebilir. Ayrıca, daha önce belirtildiği gibi, insanların sosyal yaşamdaki sonsuz çeşitlikle sınıflandırma süreci olmadan baş etmesi mümkün değildir (Park ve Judd, 2005). Dahası, bireylerin benlikleri ile ilgili algılarının önemli bir kısmını sahip oldukları sosyal kimliklere ilişkin bilgiler oluşturmaktadır (Tajfel, 1982). Söz konusu yaklaşımla ilgili bir başka sınırlılık, bireysel düzlemde gerçekleşen temasın ardından geliştirilen olumlu tutumların genellenebilirliğine ilişkindir. Temas esnasında dış gruba karşı geliştirilen olumlu tutumların, ancak alt grup üyelikleri korunduğu durumlarda diğer dış grup üyelerine genellenebilir olduğu bilinmektedir (Hornsey ve Hogg, 2000a). Bu nedenle grup kimliklerinin tamamen ortadan kaldırılması, temasın olumlu etkilerinin ancak o bağlam ile sınırlı kalmasına yol açacaktır. Kısacası, model gruplar arasındaki önyargılara kısa süreli ve geçici çözümler sunsa da, bu etkilerin farklı zaman ve sosyal bağlamlarda sürdürülmesi zor görünmektedir (Brewer ve Gaertner, 2001).

#### **b) Yeniden Sınıflandırma Yaklaşımı: Ortak Üst Grup Kimliği**

Gruplar arası etkileşimler esnasında odağa yeniden sınıflandırma sürecini yerleştiren modeller, önyargıyı azaltmada sınıflandırma temelli yaklaşımların diğer örneklerindedir. Burada söz konusu olan, sınıflandırma sürecini ortadan kaldırmak değil gruplar arasındaki sınırları önyargıyı azaltacak şekilde yeniden yapılandırmaktır. Kendini Sınıflandırma Kuramı (Turner, 1999) ve Sosyal Kimlik Kuramından (Tajfel ve Turner, 1979) hareketle oluşturulan Ortak Üst Grup Kimliği Modeli, gruplar arasındaki önyargıların azaltılmasına ilişkin yapılandırılmış bir çerçeve sunar (Gaertner, Dovidio, Anastasio, Bachman ve Rust, 1993). Modelde, farklı grup üyelerini alt grup kimliklerinden daha kapsayıcı ortak bir üst grup kimliği altında sınıflandırmanın gruplar arasındaki ilişkileri iyileştireceği ileri sürülmüştür. Başlangıçta iki farklı grubun üyeleri olan bireyler kendilerini aynı grubun üyesi olarak sınıflandırdıklarında, önceden dış gruptan sayılan kişiler artık iç grubun bir parçası olarak görülecek; dolayısıyla gruplar arasındaki olumsuz tutumlar azalacaktır. Kısacası, yeniden sınıflandırma süreci sonucunda bireylerin gruplara dair “*biz ve onlar*” temsili “*biz*” temsiline dönüşecektir.

Yeniden sınıflandırma ve gruplar arası değerlendirmeleri konu edinen çalışmalar, modelin ileri sürdüğü varsayımları destekler nitelikte bulgular ortaya koymuştur. Gaertner ve arkadaşları (1989) tarafından yürütülen araştırma bu konuda yapılan çalışmaların ilk örneklerindedir. Kendisinden sonraki araştırmaların temelini oluşturan çalışmada, gruplara ilişkin temsillerin iki farklı grup düzeyinden tek grup düzeyine yeniden yapılandırılmasının, katılımcıların gruplar arası yanlılık seviyesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Grup temsiline ilişkin kontrol araştırmaya katılan kişilerin üç deney grubundan (ayrık iki grup, ortak üst grup ve bireysel performans) birine atanması ile sağlanmıştır. Deney grupları, grupların isimlendirilmesi, oturma düzeni, problem çözümünde katılımcıların birbirine bağlılık düzeyi gibi öğeler açısından birbirinden farklılaşmıştır. Araştırma bulguları, ortak üst grup koşulunda yer alan katılımcıların yanlılık düzeylerinin gruplar arası sınırların korunduğu ayrık iki grup koşulundakilere kıyasla daha düşük

olduğunu göstermiştir. Yeniden sınıflandırmanın gruplar arası yanlılığı azaltmadaki gücü, *önceden dış grup üyesi olarak değerlendirilenlerin çekicilik düzeyini yükseltme* yoluyla ortaya çıkmıştır. Dahası, yeniden sınıflandırma koşulunda yer alan katılımcıların, dış grup üyeleri ile olan etkileşimlerini arkadaşça, iş birliğine dayalı, güvenli ve yakın algıladığı görülmüştür. Araştırmacılar bu bulgudan hareketle, yeniden sınıflandırma sürecinin yanlılığı azaltmanın ötesinde bireylerin iç ve dış grup üyeleri arasında gerçekleşen çeşitli davranış örüntülerini daha olumlu algılamalarına katkı sağladığını belirtmiştir.

Yeniden sınıflandırma sürecinin dış gruba yönelik tutumları iyileştirdiğine ilişkin bir başka bulgu Gaertner, Mann, Dovidio, Murrell ve Pomare'nin (1990) çalışmasından gelmiştir. Gruplar arasında işbirliğine dayalı etkileşimin önyargıyı nasıl azalttığını inceleyen araştırmacılar, bu süreçte yeniden sınıflandırmanın rolü üzerinde durmuştur. Çalışmadan elde edilen genel sonuç gruplar arası işbirliğinin, grupların kendilerini iki farklı grup yerine ortak bir üst grup altında yeniden sınıflandırmalarına neden olduğu ve bilişsel temsilin iki gruptan tek grup temsiline dönüşmesinin de gruplar arası yanlılığı azalttığıdır. Bu araştırmadan gelen önemli sonuçlardan bir diğeri ise ortak üst grup temsiline yanlılığı, gruplar arasında işbirliğine dayalı etkileşimin olmadığı durumlarda da azaltmasıdır. Ortak grup temsiline yalnızca dış gruba yönelik tutumlarla ilişkisini konu edinen çalışmalardan farklı olarak, Dovidio ve arkadaşları (1997), üst kimliğin dış gruba ilişkin tutumları iyileştirmenin yanında karşı gruba kendini açma ve yardım etme gibi davranışların artmasına da katkı sağladığını göstermiştir.

İlgili yazında laboratuvar ortamında oluşturulmuş gruplarla gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra, ortak üst grup kimliğine ilişkin temsilin gerçek gruplar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Gaertner ve arkadaşları (1999) gruplar arası etkileşim ve ortak kader algısını değiştirdikleri çalışmada Demokrat ve Cumhuriyetçi parti destekçilerinden veri toplamıştır. Bu çalışma ile önceki araştırma bulguları genişletilmiş; ortak kader algısının ve karşılıklı bağımlılığın söz konusu olmadığı gerçek grup üyeliklerinde, ortak bir üst kimlik algısı yaratan en düşük düzeyde etkileşimin, gruplar arasındaki yanlılığı azalttığı görülmüştür.

Gerçek gruplarla yürütülen bir diğeri araştırmada Nier ve arkadaşları (2001), yeniden sınıflandırma ve gruplar arası değerlendirmeler arasındaki ilişkiyi yaşamın oldukça erken döneminde oluşturulan ve otomatik bir şekilde aktif hale gelen etnik gruplar bağlamında ele almıştır. Bu kapsamda yürütülen iki çalışma ile hem laboratuvar ortamından hem de alandan veri toplayan araştırmacılar, ilgili süreçler arasındaki ilişkiyi önceki çalışmalardan daha kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Deneysel yöntemin kullanıldığı birinci çalışmanın bulguları, ortak üst grup kimliği altında siyahlarla etkileşime girmenin beyaz katılımcıların dış gruba yönelik değerlendirmelerini olumlu etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar bu bulgudan hareketle, ortak üst grup kimliğinin, sınıflandırmanın hayli otomatik şekilde gerçekleştiği etnik gruplar arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine dahi katkı sağladığını belirtmiştir. Laboratuvar ortamı dışında yürütülen ikinci çalışmanın verileri, üniversite kimliği belirginliğinin yüksek olduğu üniversiteler arası bir futbol karşılaşmasının hemen öncesinde toplanmıştır. Sonuçlar, grupları ortak kimlik altında birleştirmenin olumlu etkisinin laboratuvar ortamı dışında ve gruplar arasında karşılıklı bağımlılığın söz konusu olmadığı bağlamlarda da ortaya çıktığını göstermiştir.

Özetlemek gerekirse, farklı grup ve yöntemlerin kullanıldığı birçok araştırmanın gösterdiği genel sonuç, grupları ortak bir üst kimlik altında birleştirmenin gruplar arası yanlılığı azalttığı ve dış gruba yönelik tutumların iyileşmesine katkı sağladığıdır.

### Ortak Üst Grup Kimliği Bağlamında Grupla Özdeşleşme Düzeyinin Rolü

Ortak grup kimliğinin dış gruba yönelik olumsuz tutumları azalttığını ortaya koyan çeşitli araştırma bulgularının aksine, bazı araştırmalardan gelen sonuçlar bu kimlik temsilinin gruplar arasındaki ilişkileri kötüleştirdiğine işaret etmiştir (Crisp ve Beck, 2005; Hornsey ve Hogg, 2000a). Alanyazına bakıldığında, ortak kimlik temsilinin gruplar arası ilişkilere etkilerine ilişkin ortaya konan bu çelişkili bulgulara açıklama getirebilecek bir değişkenin, *grupla özdeşleşme düzeyi* olduğu anlaşılmaktadır (Turner ve Crisp, 2010). Özdeşleşme düzeyi, grup olgusuna dair yürütülen çalışmalarda, ilgilenilen konu ne olursa olsun, etkisi en sık incelenen değişkenlerin başında gelir. Bunun nedeni, grup içi ya da gruplar arası süreçlerin birey tarafından nasıl algılanacağına veya onda nasıl bir tepkiye neden olacağına, kişinin grupla özdeşleşme düzeyi ile ilintili olmasıdır (Crisp ve Beck, 2005).

Daha önce ifade edildiği üzere ortak grup kimliği yaklaşımında gruplar arasındaki belirginliklerin azaltılması hedeflenir; fakat belirginliklerin silikleşmesi diğer taraftan iç grubun varlığına ilişkin bir tehdit oluşturur. Grubu diğerlerinden ayıran bir yön olmaması, bir anlamda o grubun varlığı için de herhangi bir neden kalmaması anlamına gelir. Araştırma bulguları, gruba yönelik tehdit durumunda grupla özdeşleşme düzeyi yüksek olanların, grup içi benzerlik algısının güçlendiğine; gruplarına bağlılığı düşük olanların ise benzerlik algısının zayıfladığına işaret etmektedir (Doosje, Spears ve Ellemers, 2002). Dolayısıyla, ortak üst grup kimliği sunumu gibi iç ve dış grup arasındaki ayırt ediciliği azaltan müdahalelerin, bireylerin dış gruba yönelik tutumlarını nasıl etkileyeceğinin, kişilerin iç grupları ile kurdukları özdeşleşme düzeyine bağlı olması şaşırtıcı değildir.

Grupla özdeşleşme düzeyinin ortaklık vurgusu ya da ortak üst grup kimliği bağlamındaki rolü, araştırmacıların dikkatini çeken bir konu olmuştur. Bu bağlamda yürütülmüş araştırmalardan birinde Crisp ve Beck (2005), farklı grup kimlikleri üzerinden yürüttükleri iki araştırma kapsamında, gruplar arasında benzerliklerin vurgulandığı durumda iç ve dış grup değerlendirmelerinin grupla özdeşleşme düzeyinden nasıl etkilendiğini incelemiştir. Sonuçlara göre, gruplar arasındaki ortak özelliklerin sunulması yalnızca iç grupla düşük özdeşleşme gösterenlerin iç grup tarafgirliğini azaltmış; fakat gruplarına güçlü şekilde bağlı olanların yanlılık düzeyini etkilememiştir.

Roccas ve Schwartz (1993), gruplar arasındaki benzerlik algısını değiştirdikleri çalışmada öğrenim görülen liseyi iç grup, bu lise ile benzer başarı düzeyine sahip olduğunu belirttikleri başka bir liseyi ise dış grup olarak belirlemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, gruplar arasındaki benzerlik vurgusu alt grup kimliklerine sıkı sıkıya bağlı olanların yüksek iç grup tarafgirliği sergilemelerine neden olmuştur. Jetten, Spears, Antony ve Manstead (2001) tarafından yürütülen bir başka araştırmadan da benzer bulgular gelmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, dış grupla benzerliklerin sunulduğu durumda, grupları ile kurduğu özdeşleşme düzeyi güçlü olanların, zayıf özdeşleşme gösterenlere kıyasla iç ve dış grup arasındaki ayırt ediciliği korumaya çalıştığını ortaya koymuştur. Yani, gruplar arasında benzerliklerin vurgulanması alt grup kimliklerine bağlılığı yüksek olanların dış gruba yönelik algılarını olumlu etkilememekte; aksine bu kişilerde gruplar arası farklılıkları belirginleştirme çabasına yol açmaktadır.

Crisp, Walsh ve Hewstone (2006) ise önceki çalışmalardan farklı olarak, grubun önemini değiştirdikleri araştırmada (2. çalışma) doğrudan ortak üst kimlik temsilinin etkisini incelemiş ve bu kimliğin, düşük düzeyde önemli olan grupların değerlendirilmesinde gruplar arasında daha az farklılık algılanmasına neden olduğunu bulmuştur. Fakat grupların algılanan önemi arttıkça, “biz ve onlar” ayrımı

daha anlamlı hale gelmiş ve ortak üst grup kimliğinin gruplar arasındaki farklılıkları azaltıcı gücü zayıflamıştır.

Grupla özdeşleşme düzeyinin rolüne ilişkin yürütülen bir diğer araştırmada Crisp, Stone ve Hall (2006), bu etkinin hem açık hem de örtük ölçümlerde nasıl ortaya çıktığını incelemiştir. Bu kapsamda yürütülen dört çalışmanın tamamında gruplar arası değerlendirme üzerinde yeniden sınıflandırma sürecinin etkisi, katılımcıların grupları ile özdeşleşme düzeyine göre farklılaşmış ve ortak bir üst kimlik temsili, yalnızca alt grupla yüksek düzeyde özdeşleşenler için gruplar arası yanlılığı arttırmıştır.

Özdeşleşme düzeyine ilişkin yürütülen araştırmalardan bir diğerinde Stone ve Crisp (2007), konuyu önceki çalışmalardan biraz daha ileri götürüp yaptıkları bir dizi araştırma ile ortak üst kimlik bağlamında hem alt (İngiliz) hem de üst grupla (Avrupalı) özdeşleşme düzeyinin rolünü incelemiştir. Üst grup kimliğinin belirgin hale getirildiği bu araştırmaların tamamında, alt grup kimliğine güçlü bağlılığın gruplar arası yanlılık ile pozitif ilişkili olduğu görülürken; üst grup kimliği olan Avrupalı kimliğine bağlılığın yanlılıkla negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Çeşitli iç-dış grupların ele alındığı yukarıdaki araştırmaların tutarlı şekilde ortaya koyduğu sonuç, ortak kimliğin gruplar arası tutumlara etkisinin her durumda olumlu olmadığı ve bir grubun tüm üyelerini benzer şekilde etkilemediğidir. İncelenen araştırmalar, grubun birey için önemi arttıkça ortak üst grup kimliğinin gruplar arası tutumları iyileştirici gücünün zayıfladığını açıkça göstermektedir. Anlaşılacağı üzere, üst kimlik altına yerleştirilmek istenen grup üyeliği bireylerin benlik tanımlamasında önemli yer kapladığında, kişiler alt grup kimliklerini korumak adına bir direnç sergilemektedir. Bu direnç kimi durumda gruplar arasındaki farklılıkları korumaya çalışmak olarak ortaya çıkarken, kimi durumda yüksek gruplar arası yanlılık sergilemek şeklinde kendini göstermektedir.

### **Ortak Üst Grup Kimliğinin Beklenmeyen Etkileri**

Son dönemde yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, ortak üst grup kimliği sunumunun yalnızca gruplar arası yanlılığı arttırmakla kalmayıp başka olumsuzluklara da yol açabileceğine işaret etmektedir. Ortak kimliğin olumsuz sonuçlarını ortaya koyan araştırmalar incelendiğinde, bu etkilerin iki başlık altında toplanabileceği anlaşılmaktadır. Bunlar, ortak kimliğin farklılaşma tehdidine yol açması (Hornsey ve Hogg, 1999) ve dezavantajlı grupların kolektif eyleme yönelim motivasyonunu azaltmasıdır (Glasford ve Dovidio, 2011).

#### **1. Ortak Üst Grup Kimliği ve Farklılaşma Tehdidi Arasındaki İlişki**

SKK'ya göre, grup üyelikleri bireyin benlik değerlendirmesinin önemli bir parçasını oluşturur. Dolayısıyla, olumlu bir benlik imgesine sahip olmak isteyen birey, yaptığı sosyal karşılaştırmalar sonucunda üyesi olduğu grupları, dış gruplardan olumlu yönde farklılaştırır (Tajfel ve Turner, 1979). SKK'nın sıklıkla üzerinde durduğu olumlu ayırt edicilik motivasyonuna Brewer'in (1991) geliştirdiği En Uygun Ayırt Edicilik Kuramında (Optimal Distinctiveness Theory) da rastlanır. Brewer, sosyal kimliğin, bireylerin diğerlerine benzeme ve onlardan farklılaşma ihtiyaçlarını karşılama noktasındaki işlevselliği üzerinde durur. Ona göre, kişi birbirinin zıttı bu iki ihtiyaç arasında denge kurmaya çalışır: Bir taraftan diğerleri ile birlikte olma ve onlara ait olma ihtiyacı hisseden kişi, öte yandan kendi biricikliğini korumaya çalışır. Grupların ortak kimlik altında bir araya getirilmesi ise bireyin farklılaşma ve kendini biricik hissetme gereksinimleri karşısında tehdit oluşturabilir. Hornsey ve Hogg'a göre (1999), ortak kimlik sunumunun gruplar arası



ilişkileri iyileştirmek yerine bazı durumlarda yanlılığı arttırması, bu kimlik temsilinin farklılaşma tehdidine yol açması ile ilişkilidir.

Ortak üst grup kimliğinin gruplar arası ilişkiler üzerindeki beklenmeyen etkilerini gösteren bulgulardan biri Hornsey ve Hogg'un (1999) çalışmasından gelmiştir. Araştırmacılar, fen bilimleri ve sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerin ortak grup kimliklerini (öğrenim görülen üniversite) ne ölçüde kapsayıcı gördüklerinin, dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkilerini incelemiş ve üst grup kimliğinin kapsayıcılık algısı arttıkça kişilerin yanlılık düzeyinin de arttığını bulmuştur. Yani, üst grubu farklılaştırıcı algılamayan katılımcılar daha fazla yanlılık sergilemiştir. Araştırmacılara göre, kapsayıcılık boyutu geniş olan bir üst kimlik, farklılaşma algısını engelleyeceğinden bireylerin tehdit hissetmelerine ve alt grup kimliklerini diğer gruplardan farklılaştırma yönünde çabalamalarına yol açmıştır.

Hornsey ve Hogg (2000a), iki deneysel çalışma yürüttükleri başka bir araştırmada ortak üst grup kimliğinin yanlılığı arttırıcı etkisini tekrar ortaya koymuştur. Katılımcıları öğrenim görülen üniversite üst kimliği altında bir araya getiren araştırmacılar, önceki çalışmadan farklı olarak alt ve üst grup kimliklerinin belirginliğini bu kez değiştirmiş ve bir kez daha, ortak üst kimliğinin belirgin hale getirilmesinin gruplar arası yanlılığı arttırdığı sonucunu elde etmiştir. Araştırmacılara göre, yalnızca kapsayıcı üst grup kimliği üzerine odaklanmak, kişilere alt grup kimliklerinin tehlikede olduğu sinyali verdiğinden, grup üyeleri bu kimlik tehdidine yanıt olarak gruplar arasındaki sınırları korumak adına karşıt tepki geliştirmektedir.

Yine Hornsey ve Hogg (2000b), bu kez alt ve üst grupların benzerliğini ve kimlik temsillerini kontrol ettikleri çalışmada, bireylerin hangi koşullar altında alt grup kimliklerinden vazgeçmekten rahatsız olmadıklarını incelemiştir. Bulgulara göre, iç-dış grup benzerliğinin yüksek olduğu ortak üst grup kimliği durumunda, benzerliğin düşük olduğu duruma göre daha fazla gruplar arası yanlılık gözlenmiştir. Araştırmacılara göre, ortaklık vurgusu nedeniyle tehdit hisseden grup üyelerinde, farklılaşma ihtiyacını karşılamanın bir yolu olarak gruplar arası yanlılık düzeyi artmıştır.

Ele alınan bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar önyargıyı azaltmak adına grupları ortak bir üst grup kimliği altında bir araya getirirken, gruplar arası farklılıkları korumanın kritik olduğuna işaret etmektedir. Görüldüğü gibi, bireyler alt kimliklerini tehdit edilmiş hissettiklerinde, önyargıyı azaltma çabaları istenilenin tam aksi bir şekilde sonuçlanmaktadır.

## **2. Ortak Üst Grup Kimliği ve Kolektif Eylem Arasındaki İlişki**

Sosyal psikoloji alanyazınında toplumsal düzende sosyal değişimi sağlamak amacıyla geliştirilen iki yaklaşımdan birinin önyargıyı azaltmaya dayalı modeller, diğerinin ise kolektif eylem modelleri olduğu görülmektedir (Dixon, Tropp, Durrheim ve Tredoux, 2010). Daha önce de ifade edildiği gibi, önyargıyı azaltma stratejilerinden olan yeniden sınıflandırma yaklaşımında kişilerin dünyayı "biz ve onlar" şeklinde algılaması engellenerek çatışmanın azaltılabileceği ileri sürülür (Gaertner ve ark., 1993). Kolektif eylem yaklaşımında ise eylemin ortaya çıkması için dezavantajlı grup üyelerinin toplumsal düzende yapısal eşitsizliği algılamaları ve mevcut konumlarından rahatsız olmaları gerekmektedir (Saguy, Tausch, Dovidio ve Pratto, 2009). Bu da kolektif eylemin, gruplar arasındaki sınır ve konum farklarının görünürlüğüne bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Kısacası, yeniden sınıflandırma yaklaşımında alt grup kimlikleri belirginliğini yitirirken; kolektif eylem yaklaşımında bu kimlikler korunarak gruplar arasındaki yapısal eşitsizliklere

dikkat çekilmektedir. Yani, ilk yaklaşımda bir araya getirilmeye çalışılan grupların ikincisinde karşı karşıya getirilmesi zorunludur. Dolayısıyla, bu iki gelenek arasında bir gerilim söz konusudur (Dixon ve ark., 2010).

Kolektif Eylemde Sosyal Kimlik Modeline göre, kolektif eylemin temel yordayıcıları bireylerin gruplar arasındaki adaletsizliğin farkında olmaları ve adaletsizliğin azaltılmasına ilişkin sosyal değişim inançlarıdır (Van Zomeren, Spears, Fischer ve Leach 2004). Dolayısıyla, gruplar arasındaki uyumun belirli ölçüde bozulması, toplumsal düzende yapısal eşitliğe giden sosyal değişim için bir gerekliliktir. Bu bakış açısından hareketle, son dönemde araştırmacılar gruplar arası uyumu arttıran koşulların bireylerin sosyal değişim yönündeki motivasyonunu azalttığını, dikkati grup temelli eşitsizliklerden uzaklaştırdığını ve dolayısıyla dezavantajlı grup üyelerinin maruz kaldıkları eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme motivasyonunu engellediğini ileri sürmüştür (Ufkes, Calcagno, Glasford ve Dovidio, 2016).

Bu konuda yapılmış araştırmalar, önyargıyı azaltma stratejilerinin toplumsal düzende adalet temelli bir sosyal değişimin gerçekleşmesini engellediği yönündeki hipotezi destekler niteliktedir (Saguy ve ark., 2009). Önyargıyı azaltma yaklaşımlarının en önemlilerinden birisi temas hipotezidir. Wright ve Lubensky (2009) çoğunluğunu beyaz öğrencilerin oluşturduğu bir üniversiteden veri topladıkları çalışmada, gruplar arası temas ve sosyal değişim desteği arasındaki ilişkiyi incelemiş ve dış grupla yüksek düzeyde temasa geçen Afro Amerikan öğrencilerin temas etmeyenlere kıyasla, beyazlara karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğunu bulmuştur. Diğer taraftan, dezavantajlı grup üyelerinin avantajlı grupla yüksek düzeyde teması kolektif eylemi düşük düzeyde desteklemeleri ile ilişkili bulunmuştur.

Bu konuda yürütülen bir diğer araştırmada Saguy ve arkadaşları (2009), önceki çalışma ile benzer şekilde, grupların birbiri ile temasının bireylerin yapısal eşitsizliklere yaklaşımını nasıl etkilediğini incelemiştir. Temasın içeriğini değişimleyen araştırmacılar, yürüttükleri iki çalışmanın ilkinde laboratuvar ortamında oluşturulmuş gruplardan; ikincisinde gerçek bir dezavantajlı gruptan veri toplamıştır. Birinci çalışmada avantajlı grup üyelerine belirli bir krediyi iki grup arasında paylaşırma yetkisi verilmiş; krediler dağıtılmadan önce gruplar arasında mevcut benzerliklere ya da farklılıklara odaklanılan bir temas gerçekleşmesi sağlanmıştır. Buradan elde edilen en önemli bulgulardan biri, ortaklık temeline dayalı temasın ardından gruplar arası tutumların olumlu yönde gelişmesinin yanı sıra, dezavantajlı konumda bulunan katılımcıların mevcut eşitsizliklere dikkatlerinin azalmasıdır. Sonuçlara bakıldığında, avantajlı grup üyelerinin ortaklıkların vurgulandığı temasın ardından kaynakları paylaşmada kendi gruplarını kayırmaya devam ettiği; fakat dezavantajlı grup üyelerinin ortaklığın vurgulandığı temastan sonra avantajlı grubun kaynak dağıtmada adaletli olacağına dair gerçek dışı bir iyimserlik içinde olduğu görülmüştür. İkinci çalışmada İsrail'de dezavantajlı konumda olan Araplardan veri toplayan araştırmacılar, dezavantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki adaletsizliğe düşük farkındalığının, avantajlı grup ile yüksek temas etmeleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Ayrıca avantajlı grupla yüksek temas, önceki dezavantajlı grup üyelerinin gelecekteki ilişkilerin adalet ekseninde gerçekleşeceğine dair iyimser beklentilere sahip olmaları ile ilişkili görülmüştür. Kritik olan ise, avantajlı grubun adaletli olacağı yönündeki bu beklentilerin, bireylerin gruplar arasındaki eşitsizlik karşısında sosyal değişimi destekleme düzeylerini azaltmasıdır. Araştırmacılar, dış grupla ortaklık odaklı temasın gruplar arasındaki farklılıkları silikleştirdiğinden kolektif eylemin ortaya çıkması için gerekli koşulları engellediğini ifade etmiştir.

Bu konuda yürütülen önceki çalışmalardan farklı olarak Glasford ve Dovidio (2011), deneysel yöntemi kullandıkları araştırmada farklı kimlik temsillerinin (ortak üst grup kimliği ve ikili kimlik)

bireylerin sosyal değişim motivasyonlarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Saguy ve arkadaşlarının (2009) dezavantajlı grup üyelerinde bulguladığı iyimserlik burada da ortaya çıkmış; ortak kimlik koşulundaki katılımcıların ikili kimlik koşuldakilerden daha fazla iyimserlik rapor ettiği görülmüştür. Ayrıca, gruplar arasında ortak kimlik temsili koşulunda yer alan katılımcıların, düşük düzeyde sosyal değişim motivasyonuna sahip olduğu anlaşılmıştır. Yine önceki bulgularla tutarlı şekilde, katılımcıların grupların gelecekteki ilişkilerine yönelik iyimserliği sosyal değişim motivasyonlarındaki azalmayı açıklamıştır.

Ufkes ve arkadaşları (2016) ise deneysel yöntemi kullanarak yürüttükleri iki çalışmada yeniden sınıflandırma sürecinin doğrudan kolektif eylem desteği üzerindeki etkilerini incelemiş ve her iki çalışmada da, ikili kimlik koşuluna kıyasla ortak kimlik koşulunda yer alan katılımcıların kolektif eylemi destekleme ve grup temelli öfke düzeylerinin düşük olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca, gruplar arasındaki ortaklıklara odaklanılan koşulda yer alan katılımcıların sosyal değişimin sağlanabileceğine daha az inandığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, gruplar arasında elde edilen farklılıkların ikili kimlik koşulunun kolektif eyleme katılımı arttırması ile değil; ortak kimlik koşulunun bu katılımı azaltması ile ortaya çıktığını göstermektedir. Burada, ortak kimlik temsiline kolektif eyleme katılımı, eşitsizliklere yönelik grup temelli öfke ve değişim konusunda grup yeterliliğine dair inancı azaltması aracılığıyla zayıflattığı görülmüştür.

Kimlik temsillerini değişimleyen araştırmalardan farklı olarak, Ufkes, Dovidio ve Tel (2015) Avrupa'daki Kürt katılımcılardan veri topladıkları çalışmada, katılımcıların alt (Kürt) ve üst (Avrupalı) kimlikleri ile özdeşleşme düzeylerinin kolektif eylem yönelimi ile ilişkisini ele almış ve alt kimlikleri ile yüksek düzeyde özdeşleşenlerin eşitsizlikler karşısında daha fazla öfke deneyimlediklerini bulmuştur. Avrupalı kimliğini güçlü hissedilen Kürtlerin ise düşük düzeyde öfke hissi beyan ettiği görülmüştür. Gruplarının toplumsal düzende kalıcı dezavantajlı pozisyonları belirginleştirildiğinde, kendini Avrupalı kimliği ile tanımlayan Kürtlerde kolektif eylem desteğinin düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca, kimlikle özdeşleşme ve kolektif eylem yönelimi arasındaki ilişkiyi açıklayan kritik mekanizmanın, araştırmacıların bir önceki çalışmalarında olduğu gibi (Ufkes ve ark., 2016), katılımcıların azalan öfke hissi olduğu görülmüştür.

İncelenen araştırma bulguları genel olarak, ortak kimlik temsiline dezavantajlı grup üyelerinin toplumsal sistemdeki eşitsizliklere yaklaşımını şekillendirdiğini göstermektedir. Fakat üst grup kimliği, yalnızca dezavantajlı grup üyelerinin değil avantajlı grubun da adaletsizliklere yönelik algılarını etkilemektedir. Banfield ve Dovidio (2013), yürüttükleri bir dizi çalışma ile avantajlı grubun ayrımcılık deneyimlerine ilişkin algılarının, ortak kimlik temsiline nasıl etkilendiğini incelemiştir. Bu kapsamda alt grup kimliklerinin (ırk) veya üst kimliğinin (Amerikan) belirginleştirilmesinin, beyazların ırk temelli önyargılara duyarlılığını nasıl etkilediği incelenmiştir. Sonuçlar, söz konusu kimlik temsiline ilişkin belirginliğin yalnızca dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizliklere dair tutumunu değil avantajlı grup üyelerinin de bu konudaki yaklaşımını etkilediğini ortaya koymuştur. Şöyle ki, ortak üst grup kimliği avantajlı grupların, adaletsizliği algılamasını engellemiş ve adaletsizlikler karşısında durma motivasyonlarını azaltmıştır.

Görüldüğü gibi, araştırmalar ortak kimlik temsiline hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinin adaletsizlik algısını etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar iyi niyetle girilen uyumu arttırma çabalarının kimi zaman eşitsizliklerin sürmesine katkı sağladığını göstermesi açısından önemlidir. İncelenen tüm bu sonuçların ardından, beklenmeyen uzun süreli ve yıkıcı etkilerden kaçınmak adına gruplar

arasındaki çatışmaları azaltma çabalarının büyük bir titizlikle gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

### **c) Alternatif Bir Yeniden Sınıflandırma Yolu: İkili Kimlik Temsili**

Ortak üst grup kimliğinin gerek farklılaşma tehdidi gerekse kolektif eylem üzerindeki beklenmeyen etkileri, yeniden sınıflandırma sürecinin önyargıları azaltma noktasındaki etkinliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu kimlik temsiline yöneltilen eleştirilerin ardından Dovidio, Gaertner ve Saguy, (2007), alternatif bir yeniden sınıflandırma biçiminden (ikili kimlik) bahsederek Ortak Üst Grup Kimliği Modelini yenilemiştir. Burada uyum ve adaleti sağlama adına gruplar arasındaki benzerliklerin yanı sıra farklılıkların da vurgulandığı bir yeniden sınıflandırma sürecinin, yalnızca ortaklıklara odaklanan yaklaşımdan daha etkili bir yöntem olacağı ifade edilmiştir.

Modelde sözü edilen alternatif yeniden sınıflandırma biçimi, Hewstone ve Brown'un (1986) Gruplar Arası Karşılıklı Farklılaştırma Modelinden hareketle geliştirilmiştir. Yeniden sınıflandırma modeline getirilen eleştirilerden yola çıkan Hewstone ve Brown'a göre temasın en etkili formu, alt grup kimliklerinin ve üst kimliğin eş zamanlı şekilde korunduğu durumdur. Bu nedenle, temas koşulları, alt kimliklerin belirginliği korunacak şekilde yapılandırılmalıdır. Ortak Üst Grup Kimliği Modelinde sözü edilen alternatif yeniden sınıflandırma süreci, Gruplar Arası Farklılaştırma Modelinde ifade edildiği gibi, hem alt grup kimliklerinin hem de ortak üst grup kimliğinin aynı anda belirgin olduğu ikili kimlik temsili aktif hale getirir.

Son dönemde yürütülen çalışmalar, daha kapsayıcı ortak bir kimlik sunumunun bireylerin alt kimliklerinden vazgeçmelerini gerektirmediğini göstermiştir (Gaertner ve ark., 2000). Böylece, grupları ortak üst grup kimliğinde birleştirirken üyelerin alt grup kimlikleri korunarak, yeniden sınıflandırma sürecinin olumsuz etkilerinin önüne geçilecektir. Gaertner, Rust, Dovidio, Bachman ve Anastasio'nun (1994), farklı etnik grupların birlikte öğrenim gördüğü bir lisede yürüttükleri ilişkisel çalışmadan gelen bulgular bu hipotezi destekler niteliktedir. Sonuçlara göre kendilerini hem etnik azınlık kimliği hem de Amerikan üst kimliği ile tanımlayan öğrenciler, yalnızca azınlık kimliğini benimseyen öğrencilere kıyasla daha düşük düzeyde gruplar arası yanlılık sergilemiştir. Yani, modelin yenilenmiş halinde ileri sürüldüğü gibi, ortak üst grup kimliği altında birleşmenin gruplar arası tutumları olumlu etkilemesi, bireylerin alt grup kimliklerinden vazgeçmesini gerektirmemektedir.

Yukarıda sözü edilen çalışmada Gaertner ve arkadaşları (1994) grup temsillerini öz bildirimine dayalı bir şekilde ele almış iken Gonzalez ve Brown (2003) aynı konuyu deneysel bir yöntemle incelemiştir. Araştırma kapsamında, üniversite öğrencilerinden oluşan katılımcıların her birine iki grup etiketinden biri (analitik-sentetik) verilmiş ve katılımcılar dört farklı deney grubundan (ortak kimlik, ayrık iki grup, bireysel kimlik ve ikili kimlik) birine atanmıştır. İki grubun işbirliğine dayalı bir görevi yerine getirmesi ile gruplar arası temas durumu sağlanmış ve temasın ardından, tüm koşullarda hem iç grubun hem de dış grubun olumlu değerlendirildiği görülmüştür. Temas edilmeyen gruplara yönelik tutumlarda ise, deney grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Şöyle ki, bireysellik koşulunda yer alan katılımcıların, ortak bir üst grup kimliği ve ikili kimlik koşullarında yer alan katılımcılara kıyasla hem iç grup-dış grup değerlendirmelerinde hem de sembolik ödülün gruplara dağıtımında daha yanlı oldukları görülmüştür. Yani, alt ve ortak üst kimliğin eş zamanlı belirginliği, yalnızca ortak üst kimliğin aktif olduğu durumlardaki gibi, gruplar arası yanlılığı azaltmıştır.

İkili kimlik temsilinin, gruplar arası ilişkilerinin iyileştirilmesinde ortak üst grup kimliği temsili kadar etkili olduğunu gösteren çalışmaların ötesinde, bu temsilin ortak kimlik temsilinden daha etkin olduğunu ortaya koyan bulgular da mevcuttur. Örneğin, Huo, Smith, Tyler ve Lind (1996) farklı etnik kimliklere sahip bireylerin oluşturduğu bir kurum personeli ile yürüttükleri ilişkisel çalışmada, alt ve ortak üst grup kimliği ile eş zamanlı özdeşleşmenin yalnızca üst kimlik özdeşleşmesine kıyasla, daha uyumlu gruplar arası ilişkilere yol açtığını bulmuştur.

### ***İç Grubu Yansıtma Modeli ve İkili Kimlik Temsili***

İkili kimlik, ortak üst grup kimliğinin sunumu ile gelen olumsuz etkileri çözümlenmede bir alternatif olabilecek gibi görünse de, bu temsilin gruplar arası ilişkileri her bağlamda iyileştirdiği söylenemez. Örneğin, Bachman (1993, aktaran Dovidio, Gaertner ve Kafati, 2000) kurumsal bir birleşmenin ardından ortaya çıkan yeni organizasyonun yöneticileri ile yürüttüğü anket çalışmasında ortak üst grup temsilinin, ikili kimlik temsiline kıyasla daha işlevsel olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırma sonucunda ikili kimlik temsilinin gruplar arası ilişkileri olumsuz etkilediği görülmüştür. İkili kimliğin olumsuz etkisi, alt kimlik belirginliğinin kurumsal birleşmenin amacını tehdit etmesinden kaynaklanmaktadır. Benzer bir etki, iki ailenin bir araya gelmesiyle oluşan yeni ailelerle yürütülen bir başka çalışmada da ortaya çıkmıştır. Banker ve Gaertner (1998) kendilerini üvey ailelerin üyesi olarak tanımlayan öğrencilerle yürüttükleri anket çalışmasında, alt grup kimliği belirginliğinin aile üyeleri arasındaki uyumu azalttığını bulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, bu tip ailelerde daha kapsayıcı olan ortak üst kimliğin benimsenmesi, aile içinde uyumun artmasında en işlevsel kimlik temsilidir. Bu çalışmalar, grupların iç içe geçmiş olduğu üst kimlik durumunda, alt kimliklerden vazgeçerek ortak kimlik benimsemenin, oluşan yeni yapıya uyum sağlamak ve yeni iç grup üyelerine yönelik olumlu tutumlara sahip olmak adına ikili kimlik temsilinden daha işlevsel olabileceğine işaret etmektedir.

Mummendey ve Wenzel (1999) ileri sürdükleri İç Grubu Yansıtma Modelinde (Ingroup Projection Model) ikili kimlik temsili ile ilişkili çelişkili bulgulara ve bu temsilin gruplar arası ilişkilere olumsuz etkilerine dair kuramsal bir açıklama getirmiştir. SKK ve Kendini Sınıflandırma Kuramına dayanan modelin ikili kimlik temsiline yaklaşımı, Ortak Üst Grup Kimliği Modelinden oldukça farklıdır. İç Grubu Yansıtma Modeline göre, üst kimlik durumunda kişiler, iç gruplarının değer ve normlarını üst grubun standartları olarak görme ve kendi grubunu üst grubun prototipi olarak algıma eğilimindedir. Üst kimlik bağlamında iç ve dış gruba ilişkin değerlendirmeler üst kimliğin norm ve değerlerine göre belirlendiğinden, bu bağlamda dış grup farklılıkları üst grubun normlarından sapma olarak değerlendirilecektir. Kısacası, iç grubun değerlerini üst gruba yansıtma, dış grubun nasıl değerlendirileceğine şekil vermektedir. Bu yaklaşımın Ortak Üst Grup Kimliği Modeli ile ters düştüğü nokta, yansıtmanın ortaya çıkması için gerekli koşulun grup üyelerinin hem alt hem üst grup kimliği ile yüksek özdeşleşmesi olarak belirtilmesidir (Wenzel, Mummendey ve Waldzus, 2007).

Araştırmacılar, yürüttükleri çalışmalardan gelen bulgularla modelde ileri sürdükleri prototiplik etkisini (Waldzus, Mummendey, Wenzel ve Boettcher, 2004) ve ikili kimliğin yansıtma sürecindeki rolünü (Wenzel, Mummendey, Weber ve Waldzus, 2003) desteklemiştir. Örneğin, Wenzel ve arkadaşları (2003) tarafından yürütülen iki ilişkisel çalışmada ikili kimlik temsili, iç grubun değerlerini üst gruba yansıtma ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Birinci çalışmanın alt kimlikleri işletme ve psikoloji öğrenciliği; üst grup ise öğrenci kimliği olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, hem alt hem de

üst kimlikle yüksek düzeyde özdeşleşenlerde prototiplik etkisinin daha yüksek olduğu görülmüştür. İç grubun prototipliğine dair algı ise dış gruba yönelik olumsuz tutumlarla ilişkilidir: Bireyin kendi grubunu üst grubun prototipi olarak algılama düzeyi arttıkça, dış grubu yönelik olumsuz tutumları da artmıştır. İkinci çalışma daha politik kimliklerle gerçekleştirilmiş; Alman ve Polonyalı alt kimlikleri, Avrupalı üst kimliği altında birleştirilmiştir. Farklı grupların ve grup dinamiklerinin söz konusu olduğu ikinci çalışmadan elde edilen bulgular, ikili kimlik, prototiplik ve dış gruba yönelik tutumlar arasında birinci çalışmadakine benzer bir ilişki örüntüsü ortaya koymuştur: İkili kimlik temsili prototiplik etkisinin artmasıyla; prototiplik etkisi de dış gruba yönelik olumsuz tutumların yükselmesiyle ilişkili bulunmuştur.

Alanyazına bakıldığında, son dönemde Ortak Üst Grup Kimliği Modelinden hareket eden çalışmaların ikili kimlik temsili üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat yukarıda sözü edilen çalışmaların ortaya koyduğu gibi ikili kimlik temsiline dış gruba yönelik tutumları iyileştirmedeki etkinliği konusunda çelişkili bulgular söz konusudur. Bu konuda yapılan araştırmalar, hangi kimlik stratejisinin dış gruba yönelik tutumları ve dış grup üyeleri ile ilişkileri iyileştirmede daha etkili olacağını, birçok faktöre bağlı olduğunu göstermektedir. Bu faktörlerden biri, üst kategorinin alt kimlikleri ne ölçüde kapsadığıdır. Wenzel ve arkadaşları (2007), alt grup kimliklerinin üst kategorinin kapsayıcılığının ötesinde olduğu ve grupların çapraz kesiştiği bağlamlarda ikili kimliğin etkilerinin olumlu olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, Gaertner ve arkadaşlarının (1994) farklı etnik grupların bir arada okuduğu liseden veri topladıkları çalışmada, etnik gruplar üst grubun (okul) kapsayıcılığının ötesine genişleyen gruplardır. Dolayısıyla, üst kimlik bu bağlamda tüm iç ve dış grup üyeleri için bir referans noktası oluşturmayacaktır. Sonuç olarak, ikili kimliğin dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkileri olumludur. Fakat alt grupların iç içe geçtiği ve üst kategorinin gruplar arası karşılaştırma için referans noktası oluşturduğu bağlamlarda (Örn. üvey aile), ikili kimliğin etkileri olumsuz olacaktır.

Aynı kuramlar üzerine temellenen İç Grubu Yansıtma ve Ortak Üst Grup Kimliği Modelleri ikili kimlik temsiline ilişkin birbirinin aksi iddialar ileri sürmektedir. Bu konuda yürütülen araştırmalara bakıldığında İç Grubu Yansıtma Modelinin, Ortak İç Grup Kimliği Modeline kıyasla daha az ilgi uyandırdığı ve sınırlı sayıda araştırma tarafından incelendiği ifade edilebilir. Fakat bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde, modelin yeniden sınıflandırma yaklaşımının varsayımları ile çelişen bulgulara kuramsal açıklamalar getirerek, araştırmacılara yeni bir perspektif sunmaktadır. Her iki modelle ilişkili araştırma bulguları göz önünde bulundurulduğunda, ikili kimliğin gruplar arasında ilişkileri geliştirmek adına her zaman etkili bir yöntem olmadığı ve kimlik temsiline işlevini belirleyen çeşitli etmenler olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, ikili kimlik temsili bazı bağlam ve grup üyeleri için dış gruba yönelik tutumları iyileştirirken; bazıları için kötüleştirilebilmektedir.

#### **d) Kimlik Temsilleri ve Grubun Konumu Arasındaki İlişki: Azınlık ve Çoğunluk Grupları Hangi Kimlik Temsillerini Tercih Eder?**

Bireylerin sosyal çevresini nasıl anlamlandırdığı, üyesi olduğu grupların toplumsal yapıdaki konumuna göre şekillenmektedir. Kendisini parçası hissettiği bir grubun sosyal yapı içerisinde nerede durduğu, bireyin algı ve amaçlarını etkilemektedir (Tajfel ve Turner, 1979). Alanyazına bakıldığında, yüksek-düşük konumlu grup üyelerinin veya azınlık-çoğunluk grubu üyelerinin gruplar arasındaki ilişkileri algılama ve değerlendirme süreçlerinin birbirinden büyük ölçüde farklılaştığı görülmektedir. (Hehman ve ark., 2012). Bu nedenle, kimlik temsillerinin önyargıyı azaltma konusundaki etkinliğinde önemli rol oynayan faktörlerden birinin grubun konumu olması sürpriz değildir (Saguy ve ark., 2009).

Grubun konumunun ortak üst grup bağlamındaki etkilerine ilişkin araştırmaların temeli, gittikleri ülkede azınlık konumuna düşen göçmenler ile yürütülen çalışmalara dayanmaktadır. Göç bağlamında gruplar arası ilişkilere dair oluşturulmuş önemli yaklaşımlardan biri, Berry'nin Kültürleşme Modelidir. Berry (1997), göçmen grupların ev sahibi toplum ile etkileşimini ele aldığı modelde, grupların birbiri ile etkileşimleri sırasında kullandıkları dört temsilden bahsetmiştir. Bunlar; erime, aykırılışma, ayrılma ve bütünleşme temsilleridir. Modelde, bireyin diğer grup ile etkileşime girmekten uzak durması ve yalnızca kendi kültürel kimliğini korumaya odaklanması *ayrılma* olarak tanımlanmıştır. Bunun tam tersinin söz konusu olduğu durum, yani kişinin diğer kültürle ilişki kurma motivasyonu yüksek iken kendi kültürünü korumaya istekli olmaması, *erime* durumuna karşılık gelmektedir. Bireyin ne kendi kültürel kimliğini korumaya ne de diğer gruplar ile iyi ilişkiler kurmaya ilgi duymaması ise *aykırılışma* olarak kavramsallaştırılmıştır. Aykırılışmanın aksine, hem öz kültürünün sürekliliğini sağlamaya çalışmak hem de diğer kültür ile olumlu ilişkiler kurmaya özen göstermek *bütünleşme* şeklinde ifade edilmektedir.

Kişilerin dış grupla etkileşime girerken dört kültürleşme yolundan hangisini benimseyeceği, bu yolların iç grubu için ne kadar işlevsel olduğuna bağlıdır. Yani, üyesi olunan grubun ihtiyacını karşılamak adına en yararlı yöntem hangisi ise, birey ona yönelecektir (Herman ve ark., 2012). Göç eden ve göç alan gruplara bakıldığında, bu grupların amaçları arasında büyük farklılık olduğu görülmektedir. Göç eden gruplar genel olarak, gittikleri yeni ortamda kendi kültürel kimliklerini korumaya uğraşırken; toplumsal sistemin başat konumunda olan grup, gelenleri kendi değerleri içinde eritmeye çalışmaktadır (Van Oudenhoven, Prins ve Buunk, 1998). Hedefleri farklı olan bu grupların tercih ettikleri yollar da birbirinden başkalaşmakta; çoğunluk grup üyeleri genelde erime yöntemini benimserken, azınlık grupların çok kültürlülüğe dayalı bütünleşme yoluna yöneldiği görülmektedir (Van Oudenhoven ve ark., 1998; Verkuyten ve Brug, 2004). Örneğin, Van Oudenhoven ve arkadaşlarının (1998) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, Hollanda'da ev sahibi grubun kültürleşme tercihi azınlık grupların kültürel kimliklerini bırakmalarını gerektiren erime iken; Faslı ve Türk göçmenlerin en çok tercih ettiği kültürleşme yöntemi bütünleşmedir.

Bu konuda yürütülen bir diğer araştırmada Herman ve arkadaşları (2012) çoğunluğunu beyaz ve çoğunluğunu siyah öğrencilerin oluşturduğu iki üniversiteden veri toplayarak durumu iki farklı düzeyde (ulusal ve kampüs) ele almıştır. Araştırmacılar, kişilerin ulus ve kampüs düzeyinde gruplar arası etkileşimlerde hangi etkileşim yöntemini benimseyeceğinin grubun konumuna göre değişeceğini ileri sürmüştür. Konu ulusal boyutta ele alındığında, beyazlar çoğunluğu oluşturan grup iken; kampüs boyutunda bir değerlendirme yapıldığında beyazlar bir okulda azınlık, diğerinde ise çoğunluk konumundadır. Bu araştırma ile grupların tercihlerine dair yürütülen araştırmaların kapsamı göçmen olmayan gruplara genişletilmiştir. Bulgular, çoğunluk konumunda bulunan grubun üyelerinin genelde erimeyi; azınlık pozisyonunda olan grup üyelerinin ise bütünleşmeyi tercih ettiğini göstermiştir. Ulusal boyutta azınlık konumunda iken çoğunluk bir yaklaşımı benimseyen siyahların, çoğunluk pozisyonuna geçtikleri kampüs bağlamında, erime politikasına yöneldiği görülmüştür. Kısacası, bireylerin hangi yöntemi benimseyecekleri, gruplarının sosyal bağlam içindeki konumları ile oldukça ilişkilidir. Dış grupla kıyaslama yapılan bağlam değişir ve grubun konumu farklılaşırsa, işlevsellik doğrultusunda bireylerin yöneleceği yöntemler de değişecektir.

Berry'nin geliştirdiği bu modelde yer alan etkileşim yolları, Ortak Üst Grup Kimliği Modeli kuramcılar tarafından gruplar arası ilişkiler bağlamına uyarlanmış ve bu etkileşim yöntemlerine karşılık

gelen dört kimlik temsili oluşturulmuştur. Bunlar ayrı gruplar (ayrılma), ortak bir üst grup kimliği (erime), bireysellik (aykırılışma) ve ikili kimlik (bütünleşme) temsilleridir (Dovidio, Gaertner, Pearson ve Riek, 2005). Grupların hangi kimlik temsili tercih edecekleri ise grup temelli ihtiyaçlarını karşılama adına yaptıkları stratejik bir seçimdir. Bireylerin kimlik temsillerine ilişkin yönelimleri, üyesi oldukları grupların amaçlarına ve bu temsillerin gruplarına sağlayacağı kazanca göre değişmektedir (Dovidio, Gaertner ve Saguy, 2009).

Yeniden sınıflandırma yaklaşımı ile ilgili yürütülen çalışmalarda, göç çalışmalarına paralel şekilde, beyazların ortak üst grup temsili, etnik azınlıkların ise ikili kimlik temsili tercih ettikleri görülmüştür (Örn. Guerra ve ark., 2010). Kimlik temsili tercihinde ortaya çıkan bu farklılıklar nedeniyle gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkileri, azınlık ve çoğunluk grup üyelerinde birbirinden farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Dovidio ve arkadaşları (2000), Amerika'daki farklı etnik grup üyeleri ile yürüttükleri ilişkisel araştırma ile grupların kimlik temsiline ilişkin tercihleri ve yanlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, beyazların kimlik temsillerine ilişkin tercihlerinin tek bir üst grup temsili, etnik azınlıkların ise ikili kimlik temsili yönünde olduğu görülmüştür. Dahası, beyaz katılımcılarda, gruplar arası temasın olumlu algılanması güçlü ortak üst grup temsili ile ilişkili iken; siyahlarda bu ilişkide rol oynayan kimlik temsili ikili kimlik olduğu görülmüştür. Kısacası, çoğunluk grubu üyeleri ortak üst kimlik temsili karşılığı olan erime yolunu tercih ederken; azınlık grubu bütünleşmeye denk gelen ikili kimlik temsiline yönelmektedir.

Azınlık ve çoğunluk grupların kimlik temsillerine ilişkin farklı tercihleri, bu gruplarda kimlik temsilleri ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkinin nasıl olacağını da etkilemektedir. Johnson, Gaertner ve Dovidio (2001, aktaran Dovidio ve ark., 2007) üstün başarı programında eğitim gören ve ortalama başarı sıralamasında olan programlarda eğitim alan öğrencilerden veri topladıkları çalışmada grubun konumunun, gruplar arası yanlılıkla ilişkisini incelemiştir. Sonuçlara göre, düşük statülü gruplar için ikili kimlik algısı daha düşük düzeyde gruplar arası yanlılık ile ilişkili iken; yüksek statülü grup üyeleri için ikili kimlik algısının güçlü olması yüksek düzeyde yanlılığı yordamıştır.

Ortak üst grup kimliği oluşturma çabalarının azınlık ve çoğunluk grupları tarafından nasıl algılandığı ve dış gruba yönelik tutumlarını iyileştirmede ne kadar etkili olduğu da grubun konumuna göre değişmektedir (Dovidio ve ark., 2005). Araştırmalar, çoğunluk grubu üyeleri için gruplar arası yanlılığı azaltmada en etkili kimlik temsili ortak bir üst grup temsili (Dovidio, Gaertner ve Johnson, 1999, aktaran Dovidio ve ark., 2005); azınlık grubu üyeleri için ise ikili kimlik temsili olduğunu göstermiştir (Gonzalez ve Brown, 2006). Paralel bulgular, farklı kimlik temsillerinin belirgin hale getirildiği temas koşullarının, azınlık ve çoğunluk grup üyelerinin yanlılık düzeylerini azaltma etkinliğini inceleyen Dovidio, Gaertner, Niemann ve Snider'in (2001) çalışmasından da elde edilmiştir. Farklı etnik grupların birlikte eğitim gördüğü bir liseden veri toplanan çalışmada, katılımcıların gruplara ilişkin temsilleri ve gruplar arası temas algılarının, grubun konumu ile nasıl ilişkili olduğu incelenmiştir. Sonuçlar, kimlik temsillerinin gruplar arası yanlılığı azaltma gücünün grubun konumuna göre farklılaştığına işaret etmiştir: Avrupalı Amerikanlar için üst grup temsiline dayanan temas koşulları gruplar arası ilişkileri iyileştirmede etkili olurken; etnik azınlıklar için ikili kimlik temsiline dayalı temas uyumu arttırmada daha başarılı bulunmuştur.

Yukarıda sözü edilen çalışmalarda görüldüğü üzere, amaçları birbiri ile çatışan azınlık ve çoğunluk gruplarının, kimlik temsillerine dayalı önyargıyı azaltma müdahalelerine verdikleri tepkiler birbirinden



başkadır. Kendi değerlerini ve toplumsal konumunu korumaya çalışan çoğunluk grubun üyeleri açısından oldukça işlevsel olan ortak üst kimlik temsili, alt grup kimliklerini kaybetmemeye çalışan azınlık grubu üyelerinin hedeflerine ters düşmektedir. Öte yandan, azınlıkların lehine olan ikili kimlik temsili baskın grubun eritme stratejisi ile çatıştığından bu grup tarafından benimsenmemektedir. Fakat bu bulgulardan yola çıkıp azınlık ve çoğunluk gruplarının kimlik temsili tercihlerine ilişkin genel bir yargıya varmak yanıltıcı olabilir. Bu konuda grubun konumunu ele alan çalışmalarda, söz konusu örüntünün her zaman ortaya çıkmadığı görülmüştür. Örneğin, Hornsey ve Hogg (2002) avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kimlik temsillerine ilişkin tercihlerinin önceki araştırma bulgularının tam tersi yönde olduğunu bulgulamıştır. Araştırmacılar, yürüttükleri iki çalışmadan ilkinde, grubun statüsünü değişimlerken; ikincisinde gruplar arası statüye ilişkin öz bildirimine dayalı ölçümler almıştır. Bu çalışmaların her ikisinde de düşük statülü grup üyelerinin kendilerini ortak üst bir grubun üyesi olarak görmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Bu noktada araştırmacılar, ortak üst grup kimliğinin düşük statülü grup üyeleri için bir kimlik yükseltme yolu olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, ortak üst grup kimliği temsiline yanlılığı azaltıcı rolünde, grubun statüsünün önceki araştırmalarda ortaya konanın tam aksi yönde etkisi bulunmuştur. Yüksek statülü grup üyeleri düşük statüdekiler ile kıyaslandığında, alt grup kimliklerini korumaya odaklanmış ve ortak üst grup kimliği sunumunda daha fazla gruplar arası yanlılık sergilemiştir. Kısacası, ortak üst grup kimliği temsili avantajlı grup üyelerinin her bağlamda tercih ettiği bir strateji değildir.

Azınlık ve çoğunluk gruplarında kimlik temsillerinin önyargıyı azaltmadaki etkinliğinin bağlama göre şekillendiğini iddia eden araştırmacılar, çeşitli faktörlerin bu ilişkide rol oynayabileceğini ifade etmiştir (Dovidio ve ark., 2005). Örneğin, *gruplar arasındaki sınırların geçirgenliği* bu konuda etkisi incelenmiş değişkenlerdendir. Shi, Dang, Zhieng ve Liu (2017) Çin'deki çoğunluk grup üyelerinden (kentliler) veri topladıkları iki çalışma ile ikili kimlik ve önyargı arasındaki ilişkide grup sınırlarının geçirgenliğinin rolünü incelemiştir. Birinci çalışmada ikili kimlik belirginliğinin çoğunluk grup üyelerinin dış gruba yönelik önyargılarını azaltmada etkili olup olmadığı; ikinci çalışmada ise kimlik temsili ve önyargı arasındaki ilişkide gruplar arası sınırların geçirgenliğinin nasıl bir rol oynadığı incelenmiştir. İlk araştırmanın bulguları, ikili kimlik yaklaşımının çoğunluk grubun, azınlık gruba yönelik (kırsaldan kente göçenler) önyargı düzeyini azaltmada etkili bir strateji olduğunu göstermiştir. İkinci araştırma kapsamında, katılımcılara okutulan metin ile gruplar arası sınırların geçirgenliği kontrol edilmiştir. Sonuçlara göre çoğunluk grubun önyargı düzeyini azaltmada ikili kimliğin ne denli başarılı olduğu, gruplar arası sınırların geçirgenliği ile ilişkilidir. Grup sınırları geçirgen olduğunda ikili kimlik temsili avantajlı grubun önyargı düzeyini azaltmada etkili iken; gruplar arası sınırlar geçirgen olmadığında etkili bir yöntem olmaktan çıkmıştır. Araştırmacılara göre, sınırların geçirgen olduğu durumda çoğunluk grup üyeleri, kendilerini dış gruptan ayırt edici yönlerin vurgulanmasına yöneldiğinden ikili kimlik temsili önyargının azalmasında başarılı olmuştur.

Grupların konumu ve kimlik temsilleri arasındaki ilişkide etkili olan yalnızca gruplar arasındaki ilişkinin yapısı değil, aynı zamanda grupların içinde bulunduğu sosyo kültürel bağlamdır. Rebelo, Guerra ve Monteiro (2005, aktaran Guerra ve ark., 2010), yürüttükleri çalışma sonucunda, Dovidio ve arkadaşlarının (2001) Amerika'da elde ettiği bulguların aksine, Portekiz'de çoğunluk grubun üyesi olan çocukların yanlılık düzeyini azaltmada ikili kimlik temsiline ortak bir üst grup temsiline daha etkili olduğunu göstermiştir.

Bu konuda yürütülen bir başka çalışmada ise Guerra ve arkadaşları (2010), farklı kimlik temsillerini belirginleştiren temasın ilkökul düzeyindeki çocukların gruplar arası yanlılık düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemiş ve ikili kimlik temsiline azınlık grup üyelerine (Afrika kökenli Portekizliler) kıyasla çoğunluk

grubun (Avrupa kökenli Portekizliler) yanlılık düzeylerini azaltmada daha etkili olduğunu bulmuştur. Araştırmacılar, bu sonuçların Amerika'dan elde edilen verilerle çelişmesini gruplar arasındaki ilişkilerin dinamiği ve geçmişinin iki ülkede farklı olması ile açıklamıştır. Avrupa ve Afrika kökenli kişiler arasındaki ilişkilerin tarihi Portekiz'de yaklaşık olarak 40 yıl öncesine dayanırken; Amerika'da bu gruplar 400 yıldan beri birlikte yaşamaya çalışmaktadır (Guerra ve ark., 2010). Portekiz'deki azınlık grup üyeleri için yeni kültüre aidiyet hissetmelerini sağlayan ortak üst grup temsili işlevseldir. Fakat azınlıklardan farklılıklarını ortaya koymayı isteyen çoğunluk grup üyeleri, ikili kimlik temsili tercih etmektedir.

Ele alınan tüm bu çalışmalardan çıkarılabilecek genel sonuç, önyargıyı azaltmada tek bir yaklaşımın tüm gruplar için etkili bir yöntem olmasının güç olduğudur. Görüldüğü gibi, kişilerin temsillere ilişkin tercihleri ve bu temsillerin önyargıyı azaltmada ne kadar başarılı oldukları, grupların amaçları, gruplar arası sınırların geçirgenliği ve sosyo kültürel bağlam gibi çeşitli etmenlere bağlıdır.

### Sonuç ve Değerlendirme

Belirli bir gruba üye olan kişilerin, yalnızca grup üyelikleri nedeniyle olumsuz tutumların hedefi haline gelmesi, günlük yaşamda sıkça karşılaşılan, üzerinde durulması ve çözüm aranması gereken sosyal sorunların başında gelmektedir. Önyargılar, önüne geçilmediği takdirde bireysel bir deneyim olmaktan çıkar ve toplumsal boyutta ciddi problemlere yol açar. Önyargıların toplumda yaygın bir şekilde kabul görmesi, gruplar arasında kutuplaşma, nefret ve hatta düşmanlığın ortaya çıkmasına zemin oluşturur (Hogg ve Vaughan, 2014). Bu nedenle, bedelleri oldukça ağır olan bu olumsuz tutumları önlemek adına çözüm yolları aranmalıdır. Bu derleme makalesi kapsamında, önyargıların azaltılmasına dair önemli formüller sunan Ortak Üst Grup Kimliği modelinin temelinde yer alan yeniden sınıflandırma sürecinin, dış gruba yönelik olumsuz tutumları azaltmada ne kadar etkili bir yöntem olduğu incelenmiştir.

Merkezinin yeniden sınıflandırma sürecini yerleştiren Ortak Üst Grup Kimliği Modelinin varsayımları farklı araştırmalarca desteklenmiş ve grupların zihindeki temsillerinin bize dönüşmesinin gruplar arası yanlılığı azalttığı anlaşılmıştır. Fakat bu konuda yapılan sonraki çalışmalarda ortak üst kimliğin kimi durumda gruplar arası ilişkileri iyileştirmenin aksine, bu ilişkileri olumsuz etkilediği görülmüştür (Örn. Crisp ve Beck, 2005). Grupla özdeşleşme düzeyi, araştırmalardan elde edilen tutarsız sonuçları bir ölçüde açıklayabilmiştir. Araştırmalar genel olarak, grubun kişi için önemi arttıkça ortak üst kimliğin, dış gruba yönelik olumsuz tutumları azaltıcı gücünün zayıfladığına, hatta bazı durumlarda gruplar arası yanlılığı arttırdığına işaret etmiştir (Örn. Crisp ve ark., 2006).

Ortak üst kimlik temsillerinin, gruplar arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemesinin önemli nedenlerinden biri farklılaşma tehdidine yol açmasıdır. Yalnızca üst kimliğin vurgulandığı durumlarda bireyler, diğer gruplardan farklılıklarını ortaya koyan alt kimliklerini kaybetme riskiyle karşı karşıya gelmekte ve bu tehdit karşısında gruplar arası farklılıkları daha belirgin kılmaya çabalamaktadır. Bu çabanın sonucu olarak ortak üst kimlik temsili, istenilenin tam aksine, kişilerin gruplar arası yanlılık düzeylerinin artmasına neden olmaktadır. Bu bulgulardan yola çıkan araştırmacılar, alt kimliklerini bir kenara bırakarak grupları ortak bir üst kimlik altında bir araya getirmenin ancak kimliklerin birey için pek önemli olmadığı durumlarda (en küçük grup çalışmalarında olduğu gibi) etkili olacağını ifade etmiştir (Hornsey ve Hogg, 2000a).

Ortak üst grup kimliği konusunda oldukça problemlili olan bir başka nokta, önyargıyı azaltma yöntemi olarak geliştirilen bu kimlik temsilinin, bir yandan sistemi meşrulaştırıcı bir işlev görmesidir. Araştırmaların ortaya koyduğu üzere ortak bir üst kimlik sunumu, dezavantajlı grup üyelerinin, avantajlı grupla gelecekte kuracakları ilişkilerin adalet temeline dayandırılacağı yönünde bir iyimserliğe kapılmalarına neden olmaktadır (Saguy ve ark., 2009). Bu iyimserlik ise bireylerin, toplumsal düzendeki mevcut eşitsizlik ve adaletsizliklere karşı bir körlük deneyimlemelerine yol açmaktadır. Şöyle ki, kimlik temsili ve sosyal değişim ilişkisini inceleyen araştırma sonuçları tutarlı olarak, gruplar arasında paylaşılan ortaklıklara odaklanmanın, dezavantajlı grup üyelerinin maruz kaldıkları adaletsizliği ve ayrımcılığı algılamalarına yol açtığını göstermektedir (Örn. Saguy ve ark., 2009). Toplumsal yapıdaki sosyal eşitsizlikler ise, gruplar onlara karşı durmadığı ve itiraz etmediği sürece varlığını sürdürmeye devam edecektir. Dezavantajlı grupların bu farkında olmama hali içinde eşitsizliklere tepki göstermeleri ise mümkün değildir. Dolayısıyla, ortaklık vurgusu ile gruplar arasında uyumu artırma çabaları bir bakıma eşitsizliklerin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Jackman, 1994, aktaran Saguy, Tausch, Dovidio, Pratto ve Singh, 2011). Özetlemek gerekirse, ortaklık algısı ile alt grup kimlikleri silikleşmekte, grup temelli eşitsizliklerin görünürlüğü azalmakta ve dolayısıyla mevcut eşitsiz toplumsal yapılanma varlığını daha rahat sürdürebilmektedir. Sonuç olarak, ortak üst kimlik temsili ile sağlanan uyumun, dezavantajlı grup üyeleri için, sosyal sistemdeki düşük konumlarının sürdürülmesi gibi oldukça ağır bir faturası vardır.

Ortak üst grup kimliği ve kolektif eylem arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma bulgularının ardından gruplar arasında uyumu artırma çabalarına biraz temkinli yaklaşmak gerektiği anlaşılmıştır. Aslına bakılırsa, gruplar arası ilişkiler birçok faktörün etkileşim halinde olduğu dinamik bir sürece karşılık gelmektedir. Bu nedenle, gruplar arasında gerilim ve çatışmanın problem, uyumun ise çözüm olarak görülmesi gruplar arası ilişkilerin karmaşık yapısını kavrayamayan indirgemeci bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ortak üst grup kimliği ve kolektif eylem arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırmaların ortaya koyduğu gibi, uyum her zaman gruplar arası ilişkilerin yararına görülemeyeceği gibi gerilim ve çatışma da her zaman yıkıcı olmayabilir. Belki de gruplar arasında kısa süreli çatışmalar, uzun vadede eşitsizlik temeline dayanan toplumların daha adil bir sisteme geçmeleri yönünde bir baskı yaptığından, kısa süreli uyumlu ilişkilerden daha faydalı ve işlevseldirler.

Ortak üst grup kimliğine dair çelişkili bulguların ve alt grup kimliğinin bırakılmasının yol açtığı olumsuzlukların ortaya çıkmasının ardından modeli düzenleyen araştırmacılar, alternatif bir yeniden sınıflandırma formu sonucunda ortaya çıkan ikili kimlik temsilinden bahsetmiştir. Böylece, grupları ortak bir üst grup kimliği altında birleştirirken, bireylerin alt grup kimliklerinin tutulması ile yeniden sınıflandırma sürecinin olumlu etkilerinin korunacağı ve olumsuz etkilerinden kaçınılabileceği ifade edilmiştir. Bu konuda yürütülen bazı araştırmalar, modelin ileri sürdüğü iddiayı desteklemiş ve alt grup kimliklerinin korunduğu ikili kimlik temsilinin de dış gruba yönelik olumsuz tutumları iyileştirdiğini ortaya koymuştur (Örn. Gonzalez ve Brown, 2003). Fakat daha sonra, gruplar arası ilişkileri iyileştirmek adına, ikili kimlik temsilinin de aranan sihirli değnek olmadığı ve her bağlamda işe yaramadığı sonucuna varılmıştır. Hem alt hem de üst grup kimliğinin belirgin olması-tıpkı ortak üst grup kimliği gibi-kimi durumda gruplar arası ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Bir bağlamda, belirli grup üyeleri için olumsuz tutumları azaltmada oldukça etkin olan ikili kimlik (Gaertner ve ark., 1994); başka bir bağlamda farklı grup üyelerinin dış gruba yönelik olumsuz tutumlarını arttırmaktadır (Wenzel ve ark., 2003). Bu çelişkili bulguların ardından, araştırmacılar ikili kimlik temsili ve gruplar arası tutumlar arasındaki ilişkide rol oynayan faktörlerin neler olduğunu keşfetmeye yönelmiştir. İncelenen araştırmalarda, alt ve üst kimlik arasındaki ilişkinin doğası,

grubun konumu, gruplar arasındaki sınırların geçirgenliği ve sosyo-kültürel bağlam gibi faktörlerin kimlik temsillerinin gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini şekillendiren önemli faktörlerden olduğu anlaşılmıştır.

Derleme makalesinde incelenen Miller ve Brewer'in (1984) ileri sürdüğü sınıflandırmanın ortadan kalkması yöntemi ile Gaertner ve arkadaşları tarafından geliştirilen yeniden sınıflandırma yöntemi karşılaştırıldığında, bu iki yaklaşımın önyargıların azaltılması adına birbirinden oldukça farklı çözümler sunduğu ifade edilebilir. Fakat bazı araştırmacılar, bu iki yaklaşım birbirinden bağımsız olmadığını; bu nedenle bir arada ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Örneğin, Pettigrew'e (1998) göre, iki yaklaşımda sözü edilen yöntemler birbirini dışlayan süreçler olmak yerine, oldukça ilişkili ve birbirini tamamlayan süreçlerdir. Temas hipotezini yeniden yorumlayan araştırmacı, temasın önyargıyı azaltması için farklı süreçleri kapsayan bir zincirini başlatması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, bu zinciri sınıflandırmayı ortadan kaldırmak başlatır, ardından karşılıklı farklılaşma (ikili kimlik) ve yeniden sınıflandırma (ortak üst grup kimliği) süreçleri gelir. Gruplar arası temasın ilk aşamasında sınıflandırmanın ortadan kalkması yönteminin daha uygun olduğunu ifade eden Pettigrew, temasın ikinci aşamasında ikili kimlik yaklaşımına denk gelen karşılıklı farklılaşmanın gruplar arası tutumları iyileştirmede daha faydalı olduğunu belirtmiştir. Ortak bir üst kimlik ise ancak gruplar arasındaki olumsuz tutumların neredeyse tamamen ortadan kalktığı bir noktada gerçekleşir. Ona göre, temasın ardından olumsuz tutumlarda görülen azalmanın farklı bağlamlara, hatta diğer dış gruplara genellenmesini sağlayan en etkili yol, bu yöntemlerin birleşimidir. Yani, birbirinden farklı işleyişlere sahip ve birbirini dışlayan süreçler gibi görünen bu yaklaşımlar, aslında bir araya getirildiğinde daha etkili sonuçlara ulaşılacaktır. Bu nedenle, mevcut derleme makalesinde iki yaklaşımın birlikte ele alınmasının, konunun daha bütüncül bir şekilde kavranmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

İncelenen tüm bu araştırma bulgularından sonra, grupları ortak üst grup kimliği altında birleştirme çabalarına daha eleştirel yaklaşmak gerektiği görülmektedir. Çalışmaların açıkça ortaya koyduğu gibi grupları uyum içinde bir araya getirmek gibi iyi niyetli bir çabanın sonucu eşitsizliklerin sürdürülmesine katkı sağlamak da olabilir. Ayrıca, farklı araştırmalardan gelen bulgularda kimlik temsillerinin dış gruba yönelik tutumları iyileştirmedeki etkinliğine dair tutarlılık olmadığı görülmüştür: Bu temsiller, belirli bağlam ve gruplarda yanlılığı azaltmada etkili olurken; araştırma farklı bağlam ve grupla yürütüldüğünde, dış gruba yönelik olumsuz tutumları arttırmaktadır. Dolayısıyla, hangi kimlik stratejisinin dış gruba yönelik tutumları ve dış grup üyeleri ile ilişkileri iyileştirmede daha etkili olacağına çeşitli faktörlere bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gruplar arasındaki ilişkilerin çok yönlü ve dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, herhangi bir yaklaşımın farklı bağlamlarda, çeşitli grupları hedef alan önyargılara tek başına çözüm getirebileceği düşüncesini, hayalperest olarak tanımlamak pek zor olmayacaktır.

Getirilen tüm eleştirilere ve ortaya konan çelişkili bulgulara rağmen, sınıflandırma temelli modeller, gruplar arası ilişkileri geliştirmek ve dış gruba yönelik tutumları iyileştirmek adına çözüm önerileri sunan az sayıda çabanın örneklerindedir. Bu modellerin, gruplar arasındaki çatışmaları azaltabilmek adına sınırları belirli olan formüller sunmaları oldukça değerlidir. Önemli olan, bugüne kadar yapılmış olan ve gelecekte yapılacak görgül çalışmalar ile modellerde ileri sürülen çözüm önerilerinin hangi koşullar altında geçerli ve hangi gruplarda işlevsel olduğunun belirlenmesidir. Ortak üst grup kimliğinin kolektif eylem üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar incelendiğinde, bu araştırmalarda sosyal psikolojik değişkenlerin rolünü inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu anlaşılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu süreçte rol oynayabileceği düşünülen sosyal psikolojik mekanizmaların (Örn. göreceli yoksunluk hissi, sistemi meşrulaştırma eğilimi) etkilerinin incelenmesi önemlidir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda üzerinde

durulması gereken noktalardan bir diğeri ise bireylerin üst gruba ne denli bağlı oldukları konusudur. Kimlik temsilleri ve tutumlar arasındaki ilişkide özdeşleşme düzeyinin rolünü inceleyen çalışmaların, genel olarak bireylerin alt grup kimliği ile özdeşleşmesini inceledikleri görülmektedir. Bu noktada tek istisnayı oluşturan Stone ve Crisp'in (2007) araştırmasında gösterildiği üzere, üst gruba bağlılık da gruplar arası değerlendirmeleri etkileyen faktörlerden biridir. Bu nedenle, gelecekteki çalışmalarda üst gruba bağlılığın incelenmesi gerekmektedir.

### Kaynaklar

- Adorno, T., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. ve Sanford, R. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.
- Allport, G. (1954) *The nature of prejudice*. New York: Addison-Wesley.
- Banfield, J. C. ve Dovidio, J. F. (2013). Whites' perceptions of discrimination against Blacks: The influence of common identity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(5), 833-841.
- Banker, B. S. ve Gaertner, S. L. (1998). Achieving stepfamily harmony: An intergroup-relations approach. *Journal of Family Psychology*, 12(3), 310-325.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34.
- Billig, M. ve Tajfel, H. (1973). Social categorization and similarity in intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 3(1), 27-52.
- Brewer, M. B. (1991). On the social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5), 475–482.
- Brewer, M. B. ve Gaertner, S. L. (2001). Toward reduction of prejudice: Intergroup contact and social categorization. R. Brown & S. Gaertner (Ed.). *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes* içinde (s. 451-472). Oxford: Blackwell.
- Crisp, R. J. ve Beck, S. R. (2005). Reducing intergroup bias: The moderating role of ingroup identification. *Group Processes and Intergroup Relations*, 8(2), 173-185.
- Crisp, R. J., Hewstone, M. ve Rubin, M. (2001). Does multiple categorization reduce intergroup bias?. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(1), 76-89.
- Crisp, R. J., Stone, C. H. ve Hall, N. R. (2006). Recategorization and subgroup identification: Predicting and preventing threats from common ingroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(2), 230-243.
- Crisp, R. J., Walsh, J. ve Hewstone, M. (2006). Crossed categorization in common ingroup contexts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(9), 1204-1218.
- Dixon, J., Tropp, L. R., Durrheim, K. ve Tredoux, C. (2010). "Let them eat harmony" prejudice-reduction strategies and attitudes of historically disadvantaged groups. *Current Directions in Psychological Science*, 19(2), 76-80.
- Doosje, B., Spears, R. ve Ellemers, N. (2002). Social identity as both cause and effect: The development of group identification in response to anticipated and actual changes in the intergroup status hierarchy. *British Journal of Social Psychology*, 41(1), 57-76.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Kafati, G. (2000). Group identity and intergroup relations. The common ingroup identity model. S. R. Thye & E. J. Lawler (Ed.). *Advances in group processes* içinde (s. 1-35). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.

- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Niemann, Y. F. ve Snider, K. (2001). Racial, ethnic, and cultural differences in responding to distinctiveness and discrimination on campus: Stigma and common group identity. *Journal of Social Issues*, 57(1), 167-188.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Pearson, A. R. ve Riek, B. M. (2005). Social identities and social context: Social attitudes and personal well-being. S. R. Thye & E. J. Lawler (Ed.). *Social Identification in Groups* içinde (s. 231-260). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Saguy, T. (2007). Another view of “we”: Majority and minority group perspectives on a common ingroup identity. *European Review of Social Psychology*, 18(1), 296-330.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Saguy, T. (2009). Commonality and the complexity of “we”: Social attitudes and social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13(1), 3-20.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Validzic, A., Matoka, K., Johnson, B. ve Frazier, S. (1997). Extending the benefits of recategorization: Evaluations, self-disclosure, and helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(4), 401-420.
- Ensari, N., Christian, J., Kuriyama, D. M. ve Miller, N. (2012). The personalization model revisited: An experimental investigation of the role of five personalization-based strategies on prejudice reduction. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(4), 503-522.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Anastasio, P. A., Bachman, B. A. ve Rust, M. C. (1993). The common ingroup identity model: Recategorization and the reduction of intergroup bias. *European Review of Social Psychology*, 4(1), 1-26.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F. ve Bachman, B. A. (1996). Revisiting the contact hypothesis: The induction of a common ingroup identity. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3-4), 271-290.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Houlette, M., Johnson, K. M. ve McGlynn, E. A. (2000). Reducing intergroup conflict: From superordinate goals to decategorization, recategorization, and mutual differentiation. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4(1), 98-114.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Rust, M. C., Nier, J. A., Banker, B. S., Ward, C. M., Mottola, G. R. ve Houlette, M. (1999). Reducing intergroup bias: elements of intergroup cooperation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(3), 388.
- Gaertner, S. L., Mann, J. A., Dovidio, J. F., Murrell, A. J. ve Pomare, M. (1990). How does cooperation reduce intergroup bias?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(4), 692-704.
- Gaertner, S. L., Mann, J., Murrell, A. ve Dovidio, J. F. (1989). Reducing intergroup bias: The benefits of recategorization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(2), 239-249.
- Gaertner, S. L., Rust, M. C., Dovidio, J. F., Bachman, B. A. ve Anastasio, P. A. (1994). The contact hypothesis: The role of a common ingroup identity on reducing intergroup bias. *Small Group Research*, 25(2), 224-249.
- Glasford, D. E. ve Dovidio, J. F. (2011). E pluribus unum: Dual identity and minority group members' motivation to engage in contact, as well as social change. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(5), 1021-1024.
- Gonzalez, R. ve Brown, R. (2003). Generalization of positive attitude as a function of subgroup and superordinate group identifications in intergroup contact. *European Journal of Social Psychology*, 33(2), 195-214.
- Gonzalez, R. ve Brown, R. (2006). Dual identities in intergroup contact: Group status and size moderate the generalization of positive attitude change. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(6), 753-767.
- Guerra, R., Rebelo, M., Monteiro, M. B., Riek, B. M., Mania, E. W., Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. F. (2010). How should intergroup contact be structured to reduce bias among majority and minority group children?. *Group Processes and Intergroup Relations*, 13(4), 445-460.

- Hall, N. R. ve Crisp, R. J. (2005). Considering multiple criteria for social categorization can reduce intergroup bias. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1435-1444.
- Haslam, S.A. ve Dovidio, J. F. (2010). Prejudice. J. M. Levine & M. A. Hogg, (Ed.), *Encyclopedia of group processes and intergroup relations* içinde (s. 655-660). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Helman, E., Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Mania, E. W., Guerra, R., Wilson, D. C. ve Friel, B. M. (2012). Group status drives majority and minority integration preferences. *Psychological Science*, 23(1), 46-52.
- Hewstone, M. ve Brown, R. (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the 'contact hypothesis'. M. Hewstone & R. Brown (Ed.), *Social psychology and society. Contact and conflict in intergroup encounters* içinde (s. 1-44). Cambridge, MA, US: Basil Blackwell.
- Hewstone, M., Rubin, M. ve Willis, H. (2002). Intergroup bias. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 575-604.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2014). *Sosyal psikoloji*. (A. Gelmez ve İ. Yıldız, Çev.). İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Hornsey, M. J. ve Hogg, M. A. (1999). Subgroup differentiation as a response to an overly inclusive group: a test of optimal distinctiveness theory. *European Journal of Social Psychology*, 29(4), 543-550.
- Hornsey, M. J. ve Hogg, M. A. (2000a). Subgroup relations: A comparison of mutual intergroup differentiation and common ingroup identity models of prejudice reduction. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(2), 242-256.
- Hornsey, M. J. ve Hogg, M. A. (2000b). Intergroup similarity and subgroup relations: Some implications for assimilation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(8), 948-958.
- Hornsey, M. J. ve Hogg, M. A. (2002). The effects of status on subgroup relations. *British Journal of Social Psychology*, 41(2), 203-218.
- Huo, Y. J., Smith, H. J., Tyler, T. R. ve Lind, E. A. (1996). Superordinate identification, subgroup identification, and justice concerns: Is separatism the problem; is assimilation the answer?. *Psychological Science*, 7(1), 40-45.
- Jetten, J., Spears, R. ve Manstead, A. S. (2001). Similarity as a source of differentiation: The role of group identification. *European Journal of Social Psychology*, 31(6), 621-640.
- Macrae, C. N. ve Bodenhausen, G. V. (2000). Social cognition: Thinking categorically about others. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 93-120.
- Miller, N. (2002). Personalization and the promise of contact theory. *Journal of Social Issues*, 58(2), 387-410.
- Miller, N. ve Brewer, M. B. (1984). The social psychology of desegregation: An introduction. N. Miller & M. B. Brewer (Ed.), *Groups in contact: The psychology of desegregation* içinde (s. 1-8). Orlando, FL: Academic Press.
- Mummendey, A. ve Wenzel, M. (1999). Social discrimination and tolerance in intergroup relations: Reactions to intergroup difference. *Personality and Social Psychology Review*, 3(2), 158-174.
- Nier, J. A., Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Ward, C. M. ve Rust, M. C. (2001). Changing interracial evaluations and behavior: The effects of a common group identity. *Group Processes and Intergroup Relations*, 4(4), 299-316.
- Park, B. ve Judd, C. M. (2005). Rethinking the link between categorization and prejudice within the social cognition perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 9(2), 108-130.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65-85.
- Roccas, S. ve Schwartz, S. H. (1993). Effects of intergroup similarity on intergroup relations. *European Journal of Social Psychology*, 23(6), 581-595.

- Rokeach, M. (1954). The nature and meaning of dogmatism. *Psychological Review*, 61, 194-204.
- Saguy, T., Tausch, N., Dovidio, J. F. ve Pratto, F. (2009). The irony of harmony: Intergroup contact can produce false expectations for equality. *Psychological Science*, 20(1), 114-121.
- Saguy, T., Tausch, N., Dovidio, J. F., Pratto, F. ve Singh, P. (2011). Tension and harmony in intergroup relations. P.R., Shaver & M. Mikulincer (Ed.). *Understanding and reducing aggression, violence, and their consequences* içinde (s. 333-348). Washington, DC: American Psychological Association.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R. ve Sherif, C. W. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment*. Norman: University of Oklahoma Institute of Intergroup Relations.
- Shi, Y., Dang, J., Zheng, W. ve Liu, L. (2017). Dual Identity and Prejudice: The Moderating Role of Group Boundary Permeability. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-8.
- Simon, B., Mlicki, P., Johnston, L., Caetano, A., Warowicki, M., Van Knippenberg, A. ve Deridder, R. (1990). The effects of ingroup and outgroup homogeneity on ingroup favouritism, stereotyping and overestimation of relative ingroup size. *European Journal of Social Psychology*, 20(6), 519-523.
- Stone, C. H. ve Crisp, R. J. (2007). Superordinate and subgroup identification as predictors of intergroup evaluation in common ingroup contexts. *Group Processes and Intergroup Relations*, 10(4), 493-513.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33(1), 1-39.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P. ve Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149-178.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. W. G. Austin & S. Worchel (Ed.), *The social psychology of intergroup relations* içinde (s. 33-47). Monterey, CA: Brooks-Cole.
- Turner, J. C. (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Ed.), *Social identity: Context, commitment, content* içinde (s. 6-35). Oxford: Blackwell.
- Turner, R. N. ve Crisp, R. J. (2010). Explaining the relationship between ingroup identification and intergroup bias following recategorization: A self-regulation theory analysis. *Group Processes and Intergroup Relations*, 13(2), 251-261.
- Ufkes, E. G., Calcagno, J., Glasford, D. E. ve Dovidio, J. F. (2016). Understanding how common ingroup identity undermines collective action among disadvantaged-group members. *Journal of Experimental Social Psychology*, 63, 26-35.
- Ufkes, E. G., Dovidio, J. F. ve Tel, G. (2015). Identity and collective action among European Kurds. *British Journal of Social Psychology*, 54(1), 176-186.
- Van Oudenhoven, J. P., Prins, K. S. ve Buunk, B. P. (1998). Attitudes of minority and majority members towards adaptation of immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 28(6), 995-1013.
- Van Zomeren, M., Spears, R., Fischer, A. H. ve Leach, C. W. (2004). Put your money where your mouth is! Explaining collective action tendencies through group-based anger and group efficacy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(5), 649-664.
- Verkuyten, M. ve Brug, P. (2004). Multiculturalism and group status: The role of ethnic identification, group essentialism and protestant ethic. *European Journal of Social Psychology*, 34(6), 647-661.
- Waldzus, S., Mummendey, A., Wenzel, M. ve Boettcher, F. (2004). Of bikers, teachers and Germans: Groups' diverging views about their prototypicality. *British Journal of Social Psychology*, 43(3), 385-400.
- Wenzel, M., Mummendey, A. ve Waldzus, S. (2007). Superordinate identities and intergroup conflict: The ingroup projection model. *European Review of Social Psychology*, 18(1), 331-372.



- Wenzel, M., Mummendey, A., Weber, U. ve Waldzus, S. (2003). The ingroup as pars pro toto: Projection from the ingroup onto the inclusive category as a precursor to social discrimination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(4), 461-473.
- Wright, S. C. ve Lubensky, M. (2009). The struggle for social equality: Collective action vs. prejudice reduction. Demoulin, J. P. Leyens, & J. F. Dovidio (Ed.), *Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities* içinde (s. 291–310). New York: Psychology Press.